

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013–2017

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ladislava Baťová

**Dítě ve výchovném ústavu vyžadující výchovně vzdělávací
režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a
psychického poškození**

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jana Kadavá

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2013-2017

BACHELOR THESIS

Ladislava Baťová

**The child in the education of the Institute requiring
educational mode because of their mental illness and
psychological damage**

Prague 2017

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Jana Kadavá

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 1. března 2017

.....

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Janě Kadavé za vstřícný přístup, ochotu a cenné rady při psaní mé bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce „Dítě ve výchovném ústavu vyžadující výchovně vzdělávací režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození“ je věnována problematice výchovných ústavů, zabývá se také hlavními příčinami, které vedou k umístění dětí do těchto zařízení, popisuje a charakterizuje základní pojmy, které se dotýkají problematiky ústavní a ochranné výchovy. V neposlední řadě se zaměřuje na pedagogiku volného času a její specifika ve výchovných ústavech.

Klíčová slova

Husův domov, léčebný režim, pedagogika volného času, poruchy chování, výchovně vzdělávací režim, výchovný ústav

Annotation

Bachelor thesis "The child in the education of the Institute requiring educational mode because of their mental illness and psychological damage" is dedicated to the issue of educational institutes, also deals with the main causes that lead to the placement of children in these establishments, describes and characterizes the basic concepts related to the issue of institutional and protective care. Last but not least focuses on pedagogy of leisure time and the specifics of the maladjusted.

Keywords

Hus House, treatment regimen, the pedagogy of leisure time, behavioral disorders, educational mode, an educational Institute

OBSAH

OBSAH	7
ÚVOD.....	11
1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVĚ.....	12
1.1 Problematika ústavní a ochranné výchovy	13
1.1.1 Období před nařízením ústavní nebo ochranné výchovy	13
1.1.2 Nařizování ústavní nebo ukládání ochranné výchovy	14
1.1.3 Obsah ústavní nebo ochranné výchovy	15
1.1.4 Závěrečná etapa ústavní nebo ochranné výchovy	15
1.1.5 Období po propuštění chovance.....	16
1.2 Výchovné ústavy v české republice.....	16
1.3 Personální zabezpečení výchovného ústavu	17
1.4 Legislativní vymezení ústavní výchovy	18
1.4.1 Právní předpisy, které upravují ústavní výchovu	18
2 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A MLÁDEŽE	20
2.1 Správní činnost ve sféře sociální péče	20
2.1.1 Sociální pracovník.....	20
2.1.2 Sociální kurátor pro děti a mládež	20
3 PROBLEMATIKA PSYCHIATRICKÉHO ONEMOCNĚNÍ A PSYCHICKÉHO POŠKOZENÍ U DÍTĚTE VE VÝCHOVNÉM ÚSTAVU.....	22
3.1 ADHD.....	22
3.1.1 Etiologie ADHD.....	22
3.1.2 Symptomy syndromu ADHD podle věku dítěte	23
3.1.3 Terapie a práce s dítětem.....	24
3.1.4 Výskyt syndromu ADHD v populaci	24
3.2 Poruchy chování	25
3.2.1 Definice poruchy chování	25
3.2.2 Poruchy chování a faktory, které je pomáhají rozvíjet	26
3.2.3 Problémy v chování.....	27
3.2.4 Mezinárodní klasifikace poruch chování podle who	28

3.2.5	Pojetí problémového chování podle Vágnerové M.....	29
3.3	Dítě s poruchou chování	29
3.3.1	Děti s bezproblémovým chováním.....	29
3.3.2	Disharmonický vývoj osobnosti.....	30
3.4	Klinické typy a diagnostika poruch osobnosti.....	30
3.4.1	Paranoidní porucha osobnosti (f60.0)	30
3.4.2	Schizoidní porucha osobnosti (f60.1)	31
3.4.3	Disociální porucha osobnosti (f60.2)	31
3.4.4	Histrionská porucha osobnosti (f60.4)	31
3.4.5	Anxiózní porucha osobnosti (f60.6).....	31
3.4.6	Závislá porucha osobnosti (f60.7).....	31
4	UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK DÍTĚTE	32
4.1	Drogy a drogová závislost	32
5	PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	34
5.1	Definice a vysvětlení pojmu volný čas.....	34
6	VÝCHOVNÝ ÚSTAV HUSŮV DOMOV	36
6.1	Postavení výchovného ústavu pro mládež.....	36
6.2	Předmět činnosti výchovného ústavu	36
6.3	Organizace zájmových činností ve Výchovném ústavu Husův domov.....	37
6.4	Výchovně vzdělávací režim.....	38
6.4.1	Pracovní výchova skupinová.....	38
6.4.2	Pracovní výchova individuální.....	38
6.4.3	Pracovní terapie.....	39
6.4.4	Psychoterapie	39
6.4.5	Individuální psychoterapie (ip)	39
6.4.6	Kluzurní terapie (kp)	40
6.4.7	Skupinová psychoterapie	40
6.4.8	Etikoterapie	40
6.4.9	Arteterapie.....	41
6.4.10	Terapeutické deníky	41
6.4.11	Životopisy	41

6.4.12	Rodinná terapie	41
6.5	Zážitková pedagogika pořádaná výchovným ústavem Husův domov	42
6.5.1	Zvláštní víkendový program	43
6.5.2	Výchovně léčebný režim	43
6.5.3	Hygienicko-epidemiologický program	43
6.5.4	Fáze pobytu v rámci výchovně léčebného programu	44
7	CELODENNÍ VÝLET V RÁMCI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU	47
7.1	Turistický výlet – Braunův betlém a křížová cesta 21. století	47
7.2	Podrobná příprava na výchovně-vzdělávací činnost	48
7.2.1	Výchovné cíle	48
7.2.2	Obecný cíl	48
7.2.3	Specifické cíle	48
7.2.4	Teoretický cíl	48
7.2.5	Praktický cíl	48
7.3	Metody	49
7.3.1	Cesta prostředky hromadné dopravy	49
7.3.2	Pohyb v přírodě po značených i neznačených turistických cestách	49
7.3.3	Pohyb po národní kulturní památce	49
7.4	Možná rizika a jejich prevence	49
7.4.1	Cesta hromadnou dopravou	49
7.4.2	Pohyb v přírodě	50
7.4.3	Pohyb po národní kulturní památce	50
7.5	Metodický postup	50
7.5.1	Motivace	50
7.5.2	Varianta přípravy denního režimu u modrého klubu	51
7.5.3	Závěrečné hodnocení	54
8	PRAKTICKÁ ČÁST	55
8.1	Výzkumné šetření	55
8.1.1	Cíle výzkumu, stanovení hypotéz	55
8.1.2	Výzkumné metody	55
8.1.3	Vymezení okruhu respondentů a místa šetření	56
8.2	Výsledky šetření a jejich interpretace	57

8.2.1	Dotazníkové šetření.....	57
8.2.2	Polostrukturovaný rozhovor.....	59
8.2.3	Pozorování.....	60
8.3	Shrnutí výsledků.....	61
ZÁVĚR		63
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....		65

ÚVOD

Problematika ústavní a ochranné výchovy je v poslední době velmi diskutovaným tématem nejen v České republice, ale po celém světě. Jako studentka vysoké školy přemýšlím, co je hlavní příčinou odebírání dětí a mládeže z rodinného prostředí a umístování do dětských domovů, náhradních rodin a v neposlední řadě do výchovných ústavů. Může za tuto situaci záliba v trestních činech, zneužívání alkoholu a omamných látek mladistvými? Příčin může být spousta. Na samém vrcholu pomyslného žebříčku stojí podle mého názoru rodina, která by pro každého jedince měla být nejen zázemím, ale také oporou, místem lásky a bezpečí. V mnoha případech tomu tak ale není. Děti jsou svědky hádek rodičů, domácího násilí nebo zneužívání. Výjimkou není ani přítomnost alkoholu v rodině, opilost rodičů, pornografie. Dítě problémy postupně vnímá, začne se uzavírat, snaží si vytvořit svůj vlastní svět. Svět, ve kterém bude šťastný. V tomto případě se dostává do společnosti vrstevníků, okruhu přátel, se stejnými nebo podobnými problémy, kterými je velmi často zmanipulované k trestní činnosti. Při této skutečnosti bývá dítě na základě soudního usnesení umístěno do různých typů etopedických zařízení a je mu stanovena ústavní výchova nebo ochranná péče. O problematice výchovných ústavů, konkrétně o Výchovném ústavu Husův domov ve Dvoře Králové nad Labem, bych se chtěla věnovat ve své Bakalářské práci. Motivem ke zvolení názvu práce byla skutečnost, že v tomto zařízení pracuji jako odborná vychovatelka a s dětmi jsem v každodenním kontaktu.

1 ZÁKLADNÍ INFORMACE O ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVĚ

Ústavní výchova je opatření nařizované soudem v občanskoprávním řízení podle zákona o rodině nezletilým do osmnácti let. Nařizuje se v případech, kdy jiné předcházející výchovné opatření, jako např. napomenutí, dohled nad výchovou, svěření dítěte do péče jiného občana atd. nevedlo k nápravě, nebo jestliže u jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Pokud je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu i v případech, kdy jiná výchovná opatření nepředcházela.

Ústavní výchova se nařizuje nezletilým mravně narušeným nebo i jen mravně ohroženým, u nichž je zanedbána řádná rodičovská výchova, nebo kteří žijí v patologickém rodinném prostředí, kde je jejich řádný vývoj ohrožen.

Ústavní výchovu lze nařídit také z objektivních důvodů, např. když otec dočasně pracuje v zahraničí a matka je hospitalizována v nemocnici.

Ústavní výchovu lze nařídit pouze v případech, kdy poruchy chování nezletilých nedosáhly intenzity trestného činu.

Ústavní výchova je tedy opatřením, které nemá trestní charakter, ale je v něm silně zdůrazněn prvek prevence. Tato výchova není časově ohraničena jako například trest odnětí svobody. Trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dosažení plnoletosti, není-li soudem ve výjimečných případech prodloužena o rok.

Ústavní výchova nezletilých probíhá ve školských zařízeních pro ni určených. Je-li nařízení u dětí do tří let, probíhá v zařízení zdravotnickém. Tyto případy se však v praxi objevují jen velmi ojediněle. Vyžaduje-li to tělesný nebo duševní stav dítěte, vykonává se ústavní výchova v zařízeních ministerstva práce a sociálních věcí, popřípadě zdravotnictví.

Ochranná výchova je ochranné opatření ukládané soudem v trestním řízení, nikoliv tedy v řízení občanskoprávním. Lze ji uložit pouze mladistvým, tedy osobám, které v době spáchání trestního činu již překročily patnáctý rok svého věku, ale nedosáhly ještě osmnáctého roku věku. Ukládá se mladistvým, o jejichž výchovu není ze strany rodičů nebo jiných osob náležitě postaráno, jejichž dosavadní výchova byla zanedbána, nebo kteří žijí v sociálně patologickém prostředí ohrožujícím jejich další pozitivní mravní

a společenský vývoj. Ochranná výchova se ukládá v případech, kdy soud upustil od potrestání mladistvého, tj. dopustil-li se mladistvý trestního činu, byl za něj odsouzen, ale nebyl mu uložen trest.

Spáchala-li nedospělá osoba, která dovršila dvanáctý rok věku a je mladší patnácti let, čin, za nějž trestní zákon ve své zvláštní části dovoluje uložení trestu smrti, uloží jí soud v občanskoprávním nařízení ochrannou výchovu. Soud může těmto nedospělcům uložit ochrannou výchovu také tehdy, spáchají-li činy, které jsou u dospělých posuzovány jako trestné.

Ochranná výchova však nemá stejně jako ústavní výchova, trestní charakter a její uložení se mladistvému nezaznamenává do trestního rejstříku.

Ochranná výchova se uskutečňuje ve speciálních výchovných ústavech resortu školství. Trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do osmnácti let věku. Nebylo-li do tohoto věku účelu ochranné výchovy dosaženo, může soud pobyt chovance ve výchovném ústavu o jeden rok prodloužit (nanejvýš tedy do ukončeného devatenáctého roku věku).

1.1 Problematika ústavní a ochranné výchovy

Problematiku ústavní a ochranné výchovy tvoří tři okruhy. První okruh předchází nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy, druhý je vlastní nařizování nebo ukládání těchto opatření a třetí okruh navazuje na časové období po nařízení nebo uložení jednoho opatření. Nelze si představovat, že uvedené tři okruhy jsou od sebe přísně odděleny. Naopak jeden přechází postupně v druhý, logicky na něj navazuje a vychází z něj. Jedno hledisko mají okruhy společné: řeší totiž věci určitého dítěte nebo mladistvého. V určité chvíli zvažují jeho minulost, kladou základy pro jeho budoucnost, staví před něj nové perspektivy.

1.1.1 Období před nařízením ústavní nebo ochranné výchovy

Určení časové charakteristiky prvního okruhu je velmi obtížné a zpravidla těžko postižitelné. Délku prvního okruhu určuje doba, než se zjistí, že nezletilý žije v patologických rodinných poměrech a dokáže se, že rodiče nebo zákonní zástupci

zanedbávají potřebný dohled nad nezletilým. Dále také doba, než se prokáže, že některá jednání nezletilého porušují společenské normy a do jaké míry, anebo dokonce tato porušení nedosahují intenzity činu, který by byl trestný, kdyby se ho dopustila osoba trestně odpovědná (starší 15 let).

1.1.2 Nařizování ústavní nebo ukládání ochranné výchovy

Obsahem druhé fáze je vlastní nařizování ústavní nebo ukládání ochranné výchovy. Soud může nařídit ústavní výchovu, pokud např. zjistí, že nezletilý žije v sociálně patologických podmínkách, utíká z domova, potuluje se, doma se dopouští drobných krádeží peněz, za které si kupuje pamlsky a alkoholické nápoje. Než dojde v uvedeném případě k vlastnímu nařízení ústavní výchovy, nabízí se řada otázek. Jednou z nich je otázka, kdo může a má povinnost podat návrh na nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy. Odpovědí se nám dostává fakt, že učinit tak může kdokoliv z řad občanů i společenských organizací, tím, že upozorní rodiče na závadné chování jejich dětí. Na takové chování dětí nebo na vážné porušení práv a povinností rodičů mohou občanské i společenské organizace upozornit soud nebo jiný státní orgán, který je povinen učinit vhodné výchovné opatření. Těmito státními orgány, které jsou oprávněné zasáhnout do výkonu práv rodičů, jsou soudy.

Při jednání o nařízení ústavní nebo uložení ochranné výchovy je kvalifikovaně zastoupena problematika právní a sociální. Není však zastoupena problematika speciálně pedagogická (etopedická), ačkoliv se rozhoduje o další výchově nezletilého a činí se vlastně první a zásadní a reedukační opatření. Toto opatření má zpravidla dlouhodobý charakter a značně ovlivní celý další život nezletilého. I když jednání o ústavní nebo o ochranné výchově je období časově nejkratší, má v systému práce s obtížně vychovatelnou mládeží zásadní důležitost. V současné struktuře převažuje v této fázi problematik právní, na nichž je kladen velký důraz a která ostatně svým způsobem zasahuje i do třetí fáze, do vlastního výkonu ústavní a ochranné výchovy. Rozhoduje mj. i o případném prodloužení obou těchto výchovných opatření i o propuštění nezletilého před dovršením jeho osmnáctého roku věku.

1.1.3 Obsah ústavní nebo ochranné výchovy

Jedno z nejdůležitějších rozhodnutí je co nejvhodnější umístění nezletilého. „Úspěch výchovy dětí a mladistvých v institucionálních podmínkách závisí především na jejich optimálním zařazení do vhodného prostředí.“ (Švancar, 1998, s. 86). To znamená jak do prostředí jako jsou budovy a jejich vybavení, uspořádání, organizace obytných, společenských, hygienických prostor, tak do prostředí „živého“, kam patří složení, kvalifikace, zkušenosti a jednotné působení vychovatelského a pomocného personálu. V diagnostice je potřeba od počátku zdůrazňovat dynamický přístup. Nejde jen o zjištění současného stavu, ale také pokud možno o úplné a přesné poznání jeho příčin v delším časovém úseku. Je totiž známo, že čím méně známe příčiny scestného chování dítěte, tím těžší je převýchova.

I když splnění diagnostických úkolů a umístění dítěte do výchovného ústavu jsou hlavní cíle práce diagnostických ústavů, nelze se již v této fázi obejít bez reedukační činnosti. Hlavním důvodem je přechod z civilního života do převýchovného zařízení, který je velmi emocionální a z racionálního hlediska faktorem velmi silným.

1.1.4 Závěrečná etapa ústavní nebo ochranné výchovy

Konec druhé etapy se prolíná s etapou třetí, s upevňováním dosažených výsledků. V problematice se také objevují nové prvky. Jedním z nich je podmíněné umístění chovance mimo ústav. Chovanec má příležitost svým chováním prokázat sobě i vedení reedukačního zařízení, že jeho převýchova byla opravdu ukončena, že je morálně dostatečně silný a sociálně dostatečně připraven k přechodu do života bez systematické výchovné kontroly, k opětovnému zařazení do společnosti.

Následuje období, rozhodnutí o umístění jedince mimo ústav definitivně, tedy o propuštění, anebo, vyžaduje-li to zájem chovance, o jeho prodloužení jeho pobytu v zařízení. Podnět ke zrušení nebo prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy dává ředitel zařízení po předchozí domluvě s příslušným orgánem péče o rodinu a děti, rozhodnutí však přísluší soudu. Podnět k prodloužení ústavní či ochranné výchovy je nutné dát v dostatečném časovém předstihu, aby soud mohl vydat pravomocné rozhodnutí, než bude chovanec zletilý.

Soud rozhoduje pouze na základě doporučení ředitele výchovného ústavu, protože průběh výkonu ústavní nebo ochranné výchovy znát nemůže a výsledek nezná a ani znát nemůže.

1.1.5 Období po propuštění chovance

Po dosažení osmnácti let je chovanec z výchovného ústavu obvykle propuštěn. Může však dobrovolně zůstat v zařízení i po dosažení zletilosti, popřípadě do dosažení devatenácti let věku, tedy než dokončí přípravu na povolání.

Po propuštění chovance sleduje výchovný ústav ve spolupráci s orgánem péče o rodinu a děti a s příslušným městským úřadem jeho další vývoj po dobu nejméně dvou let a pomáhá mu při řešení obtíží vzniklých přechodem do běžného života.

Období postpenitenciární, je pokračováním reedukace, ve kterém se objevuje nová problematika. Důležité je např. ubytování chovance, jeho umístění ve vhodném prostředí rodinném nebo mimorodinném, jeho umístění na pracovišti atd. Některým jedincům je třeba v počátku poskytnout materiální pomoc.

Chovanec prožil obtížné období reedukace, plné zvrátů, pokroku i regrese, úspěchů i neúspěchů. Záleží už jen na tom, jak se po propuštění z výchovného ústavu vypořádá s požadavky a potřebami občanského života a jak mu v tom, v případě potřeby, jeho nové prostředí pomůže.

1.2 Výchovné ústavy v české republice

V současné době existuje v naší republice celkem 53 ústavů s výchovným zaměřením. Tento celkový počet je rozdělen na 23 výchovných ústavů pro děti, 20 výchovných ústavů pro mládež a 10 výchovných ústavů pro děti a mládež (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2004).

Všechny druhy výchovných ústavů jsou řízeny Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (Česko, zákon č. 383/2003 Sb.).

- Výchovný ústav pro mládež,
- výchovný ústav pro mládež se zvýšenou ústavní výchovnou péčí, kde jsou umístováni mladiství se společensky závažnějším problémovým chováním a vyšším stupněm mravní narušenost,

- výchovný ústav pro mládež s ochranným režimem, kde je výchovný režim zpřísněný a jsou zde umísťováni mladiství s výraznými projevy antisociálního chování a opakovanými útěky,
- výchovný ústav pro mládež s výchovně léčebným režimem, jež je určen mladistvým, kteří mají kromě poruchy chování ještě jinou přidruženou vadu,
- výchovný ústav pro nezletilé matky, který poskytuje péči dívkám do osmnácti let i jejich dětem (Švancar, Buriánová, 1988, s. 114).

Výchovný ústav pro mládež lze rozdělit ještě na Výchovný ústav se školou a Výchovný ústav, kde je volnější režim, v tomto zařízení je posilována integrace, neprojevuje takovou snahu o vytržení jedince z běžného života. Rozdíl mezi těmito zařízeními spočívá v míře dohledu nad dětmi, v možnostech vzdělávání dětí (zařízení s volným režimem umožňuje dítěti možnost výběru školy, kterou chtějí navštěvovat), v tom zda do zařízení docházejí odborníci (speciální pedagog, odborní lékaři – psychiatr, pediatr) nebo jestli děti docházejí za nimi.

1.3 Personální zabezpečení výchovného ústavu

Vedením každého školského zařízení je ředitel. Dalšími pracovníky jsou vychovatelé, učitelé, sociální pracovníci, zdravotnický pracovník, vedoucí vychovatel, technicko-hospodářští pracovníci, v případě potřeby každého zařízení také etoped, logoped, psycholog, psychiatr a pediatr (Vocilka, 1994, s. 54).

Pedagogickým pracovníkem zařízení může být podle Slomka (2006) jen ten, kdo splňuje podmínky stanovené zákonem č. 563/2004 Sb. (zákon o pedagogických pracovnících) a dále splňuje podmínku psychické způsobilosti (Česko, zákon č. 383/2005 Sb.)

Psychická způsobilost se zjišťuje psychologickým vyšetřením a prokazuje se před vznikem pracovněprávního vztahu k zařízení či středisku, za trvání pracovněprávního vztahu, vznikne-li důvodná pochybnost, že pracovník podmínku splňuje (ředitel nařídí takovému pracovníkovi, aby podstoupil psychologické vyšetření, a určí k tomu přiměřenou lhůtu). Psychologický posudek je platný po dobu sedmi let ode dne vydání a je součástí osobního spisu pracovníka (Slomek, 2007, s. 23).

Zákon č. 563/2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o pedagogických pracovnících se vztahuje na pedagogické pracovníky škol a školských zařízení, které jsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení a na pedagogické pracovníky v zařízeních sociální péče. Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu (přímá pedagogická činnost), je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je také zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociální péče.

Zákon č. 383/2005 Sb. ze dne 19. srpna 2005, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony v § 18, odst. 2 stanoví: „*Pedagogickým pracovníkem zařízení nebo střediska může být ten, kdo splňuje podmínky stanovené zvláštním právním předpisem a dále podmínku psychické způsobilosti.*“

1.4 Legislativní vymezení ústavní výchovy

Proces umístění dítěte do ústavní péče je komplikovaný úkon, který je založen na zhodnocení nejednoho aspektu chování a života dítěte a zhodnocení jeho aktuální perspektivy života a rizik jeho vývoje. Tento úkon je řádně stanoven v právních předpisech České republiky.

1.4.1 Právní předpisy, které upravují ústavní výchovu

Ústavní výchova je ukotvena např. v Úmluvě lidských práv následujícím způsobem: „*Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Přitom je třeba brát ohled na kulturní zázemí dítěte.*“ (Koblová, Mišurcová, 1998, s. 19)

Dalším důležitým aspektem ústavní výchovy je:

- **Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.**, do kterého spadá institut ústavní výchovy. V tomto zákoně se píše, že: *„soud může nařídit ústavní výchovu, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena, nebo vážně narušena a jiná nápravná opatření nevedla k nápravě, nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěti zabezpečit.“*
- **Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 401/2012 Sb.**, který upravuje postup OSPOD před a po nařízení ústavní výchovy a nyní nově dovoluje ředitelům ústavních zařízení nahlížet do spisové dokumentace, kterou vede o umístěném dítěti OSPOD.
- **Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů č. 109/2002 Sb.** (změněno zákonem č. 383/2005 Sb.), kterým je upraveno názvosloví poskytovaných služeb, definuje podmínky služeb a upravuje chod a výkon ústavní výchovy. Dále definuje konkrétní opatření a postupy ústavního zařízení v péči a výchově umístěného dítěte. Zákon definuje cíle a principy ústavní výchovy.

2 SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ A MLÁDEŽE

Sociálně-právní ochrana dětí a mládeže je cílená činnost, která zahrnuje zajištění práva dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochranu oprávněných zájmů dítěte a působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Je upravena zejména zákonem č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (Předběžné opatření § 76a Občanského soudního řádu).

2.1 Správní činnost ve sféře sociální péče

Tuto činnost uskutečňují sociální pracovníci a kurátoři pro děti a mládež.

2.1.1 Sociální pracovník

Podle zákona o sociálních službách č. 2006/108 Sb., § 109 sociální pracovník zajišťuje sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.

2.1.2 Sociální kurátor pro děti a mládež

Kurátoři pro děti a mládež podle Matouška, Kroftové (1998) pracují na sociálních oborech okresních nebo obvodních úřadech. Sledují, jak děti využívají volný čas, s jakými lidmi se stýkají, sledují projevy nesnášenlivosti a násilí. Účastní se trestních řízení, které jsou vedeny proti mladistvým, spolupracuje s věznicemi při řešení sociálních problémů mladistvých. Je v osobním styku s dítětem a osobami odpovědnými za jeho výchovu a pokud možno řeší problémy dítěte v prostředí, kde vznikly (Matoušek, 2005, s. 31).

Pracovní náplně kurátora, která přímo souvisí s péčí o ohroženou mládež podle Matouška, Kroftové (1998) spadá:

- kurátor má spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení (v přestupkovém řízení),

- zúčastňuje se soudního projednávání případu,
- může navrhnout výchovu v náhradní rodině, ústavní a ochrannou výchovu,
- připravuje podklady pro řízení o výchovných opatřeních, které vede komise péče o rodinu,
- pečuje o děti a mladistvé propuštěné z ústavní výchovy,
- měl by organizovat a realizovat preventivní programy v okrese.

3 PROBLEMATIKA PSYCHIATRICKÉHO ONEMOCNĚNÍ A PSYCHICKÉHO POŠKOZENÍ U DÍTĚTE VE VÝCHOVNÉM ÚSTAVU

3.1 ADHD

Termín ADHD je zkratkou anglického názvu poruchy pozornosti spojené s hyperaktivitou, tedy Attention Deficit Hyperactivity Disorder. Jedná se o vývojovou poruchu charakteristickou dle věku dítěte nepřiměřeným stupněm pozornosti, hyperaktivity a impulzivity, což nepříznivě ovlivňuje interakci dítěte s rodinou, školou i společností. Dříve se používalo LMD, tedy lehká mozková dysfunkce LDE tedy lehká dětská encefalopatie nebo MMD, což je označení pro minimální mozkovou dysfunkci (Šlapal 2002, s. 86).

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize (MKN-10) se používá označení Hyperkinetické poruchy, pod nimiž je zařazena Porucha aktivity a pozornosti s číslem F90.0 a Hyperkinetická porucha chování s číslem F90.1. Ve školském zákoně č. 561/2004 Sb., §16 jsou tyto poruchy označeny jako vývojové poruchy chování a spolu s vývojovými poruchami učení (VPU), mentálním, tělesným a smyslovým postižením, vadami řeči a autismem jsou zahrnuty do kategorie zdravotního postižení. Ze zákona vyplývá, že děti s touto poruchou mají právo na vzdělání, jehož obsah, formy a metody odpovídají jejich vzdělávacím potřebám a možnostem. Tyto speciální vzdělávací potřeby vymezuje vyhláška č. 73/2005 Sb. o vzdělání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. V současné době se odchází od termínů vývojové poruchy chování a vývojové poruchy učení a častěji se používá název specifické poruchy chování (SPCH) a specifické poruchy učení (SPU).

3.1.1 Etiologie ADHD

Dítě s tímto syndromem se společností jeví jako velmi neukázněné, nevychované. Laici vidí příčinu projevů dítěte ve špatné výchově rodičů. Pravých příčin je mnoho a často se kombinují. Nejčastěji se jedná o vliv genetických činitelů (ve více jak polovině případů).

Syndrom je ve většině případů zděděn po otci. Mnohem méně je případů, kdy byla dědičným faktorem matka (Train, 1997, s. 123).

Syndrom ADHD často souvisí s porušenými chemickými pochody v mozku. V prenatálním období se jedná o nedostatečnou výživu matky, o prodělání infekčního nebo jiného závažného onemocnění matky, ale také možný úraz v těhotenství. Co se týká perinatálního období, může jedním z důvodů být komplikovaný porod, při němž dochází k nedostatečnému okysličení nervových buněk nebo vzniku výronu krve do mozku novorozence, což vede k nezvratným změnám v centrálním nervovém systému. V postnatálním vývoji může problém nastat v důsledku nedostatečné výživy dítěte, nebo z důvodu jeho závažného onemocnění, infekčního onemocnění a úrazu. Někdy také zůstává etiologie problému nezjištěna.

3.1.2 Symptomy syndromu ADHD podle věku dítěte

- Kojenecký věk – v kojeneckém věku má dítě nápadně nepravidelný režim, ve kterém se střídají bdělost, doba krmení, spánku a pláče. Projevuje se zvýšená dráždivost, dítě je víc uplakané a křičí. U většiny kojenců s těmito příznaky se stav postupně upraví ADHD se u nich přně nerozvine.
- Batolecí věk – v tomto období dochází k většímu neklidu u dítěte, je nadměrně živí nebo se objevuje nevyrovnaný vývoj. Příkladem bych ráda uvedla dítě, které již začíná lézt, ale ještě neumí sedět.
- Předškolní věk s ADHD – dítě je velmi živé, neustále mají potřebu někam šplhat, dobývat se, vyžadují neustálou pozornost okolí, často mají problémy se začleněním do předškolního kolektivu, kvůli nedostatečné schopnosti se podřídit, typickým projevem v tomto období je zvýšená náladovost dětí, sklon k podrážděnosti a neposlušnosti.
- Školní věk – v tomto věku jsou nejnápadnější projevy ADHD, dochází k výrazným projevům poruch soustředění, neshody v kolektivu, ve škole jsou děti často napomínány, protože se chová neukázněně a není schopné se ovládat.
- Období adolescence – dochází k nesoustředěnosti, nedostatečné vytrvalosti, nespolehlivosti, přidruženými komplikacemi mohou být deprese, úzkost, poruchy

chování a zneužívání drog. S příchodem adolescence se hyperaktivita obvykle zmírňuje.

- ADHD v dospělosti – výrazným problémem období je soustředění se na konverzaci, ztrácejí a hledají běžné předměty, zapomínají na schůzky a termíny, selhávají při organizaci práce, postup jejich práce je chaotický, nedokončují zadané úkoly, jsou impulzivní, mají sklony ke zneužívání alkoholu a drog.

3.1.3 Terapie a práce s dítětem

Z pohledu současných trendů se zdá být nejvýhodnější multidisciplinární přístup zahrnující odborníky z oblasti psychologie, dětské psychiatrie a speciální pedagogiky. Při oborové spolupráci těží dítě a rodina z několika odlišných přístupů. Pomoc pak nabízí psychoterapie modifikováním problematického chování, seberegulací, plánováním aktivit, zmírněním interpersonálních obtíží a také nácvikem oslabených dovedností v oblasti kognitivní.

Hojně je využívána i terapie rodinná, kdy jsou řešeny otázky interakce mezi jednotlivými členy rodinného systému.

Náprava v rovině školního výkonu je nezastupitelná pro reedukaci poruch učení, zvládnání školní zátěže a adekvátní školní přípravu.

Poslední, avšak nezastupitelné místo má i dětská a dorostová psychiatrie. V indikovaných případech mohou vhodně zvolená farmaka výrazně snížit intenzitu příznaků hyperkinetické poruchy ve zmíněných stěžejních oblastech, a tím dítěti dopomoci k výrazně vyšší kvalitě života.

Častým pozitivním ziskem je posílení schopnosti tolerovat školní zátěž a dosáhnout tak výkonu adekvátního intelektovému nadání. V tomto ohledu je také významné sekundární zlepšení interpersonálních vztahů (v rodině, vrstevnických skupinách i ve škole) a tedy i celkového pozitivního přijetí dítěte.

3.1.4 Výskyt syndromu ADHD v populaci

Výskyt syndromu ADHD dětí školního věku se odhaduje nejčastěji na 3–6 %. U chlapců je výskyt tohoto syndromu častější než u dívek a to v poměru 3:1. U dívek také bývají

projevy méně nápadné. Asi u jedné třetiny jedinců příznaky syndromu ADHD vymizí. Další třetina se v dospělosti naučí se svou poruchou žít, příznaky eliminovat používáním pomůcek a kompenzačních mechanismů, nácvikem koncentrace pozornosti a posilováním volných dovedností. Velmi důležitá je volba povolání.

Některé studie uvádějí, že v USA trpí syndromem ADHD až 24 % školních dětí, i když se o této poruše v dřívějších letech vůbec nemluvílo.

Děti se syndromem ADHD často trpí i dalšími poruchami. Uvádí se, že až 44 % dětí má vedle syndromu ADHD například specifické poruchy učení jako je dyslexie, dysgrafie aj., a až 32 % dětí trpí vedle syndromu ADHD ještě dvěma dalšími poruchami.

Podstatné na syndromu ADHD je, že negativně ovlivňuje celkové chování jedince a hraje zásadní roli v rozhodovacím procesu.

3.2 Poruchy chování

3.2.1 Definice poruchy chování

„Opakující se a trvalý vztah (v trvání nejméně šest měsíců) vzorec asociálního, agresivního a vzdorovitěho chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte.“ (Polínek in Valenta, 2014, s. 132).

Pojem porucha emocí a chování je výrazem pro postižení, kdy se chování a emocionální reakce dítěte liší od odpovídajících věkových, kulturních nebo etnických norem a mají nepříznivý vliv na školní výkon včetně jeho akademických, sociálních, předprofesních a osobnostních dovedností (Procházková in Pipeková, 1998, s. 14).

Diagnostickými vodítky mohou být tyto projevy:

- nadměrné rvačky a tyranizování slabších,
- krutost k lidem a zvířatům,
- ničení majetku,
- krádeže,
- záškoláctví,
- vzdorovité provokativní chování,
- trvalá silná neposlušnost (Polínek in Valenta, 2014, s. 138).

3.2.2 Poruchy chování a faktory, které je pomáhají rozvíjet

Již od narození dítě směřuje k dospělosti, učí se, získává zkušenosti z interakce s dospělými, se svým vlastním chováním. Prochází procesem socializace, který je přípravou pro život. Dítě získává zkušenost s reakcemi druhých na sebe sama, získává zkušenost s reakcemi sebe sama na jiné lidi. (Vojtová, 2013, s. 76).

Vznik poruchy chování je složitý proces, který je ovlivňován mnoha proměnnými. Mluvíme o holistickém (bio-psycho-sociálním) modelu poruch chování, jehož principem je kombinace vlivů biologických faktorů, sociálního prostředí a osobnostních rysů na vývoj poruch chování (Polínek in Valenta, 2014, s. 140).

Příčiny vzniku poruch chování lze rozdělit do několika oblastí:

Biologická podmíněnost – mezi rizikové faktory zařadím některé rysy temperamentu a to dráždivost, impulzivitu, vyhledávání vzrušení, nízkou frustrační toleranci a narušení struktury CNS.

Psychologická podmíněnost – může souviset s emoční deprivací a může být např. projevem náhradního uspokojování, kdy má jedinec snahu nenasycenou základní psychickou potřebu v jiné oblasti. Jedná se např. o sociální hyperaktivitu, kdy jedinec vyhledává nadměrné množství sociálních kontaktů, ale bez hlubších sociálních vazeb. Dále může být příčinou poruch chování tzv. volání o pomoc, kdy se problémové (výrazně provokující) chování stává nástrojem, jak může jedinec (často podvědomě) upozornit na situaci, se kterou si neví rady – např. zneužívání, šikana, rozvod rodičů (Polínek in Valenta, 2014, s. 87).

Rodinná podmíněnost – jeden z nejvýraznějších fenoménů, které ovlivňují vznik problémového chování. Z etopedického pohledu je třeba se zaměřit nejen na dítě s poruchou chování, ale i na celý rodinný systém, jeho vzorec chování. Častým rizikem jsou nedostatečně osvojené morální normy rodičů, které se mohou dostávat do konfliktu s normami preferovanými např. ve škole. Často se problémové dítě stává obětním beránkem, kdy je považováno za hlavní příčinu všech problémů v rodině (Polínek in Valenta, 2014, s. 91).

Sociokulturní podmíněnost – souvisí s aktuálním stavem dané společnosti, ve které jedinec žije. Rizikem se stávají také subkultury podporující porušování norem (gangy).

Situační podmíněnost – situační podmíněnost udává několik situací, které přispívají k manifestaci poruch chování. To se děje zejména, je-li možnost uniknout sociální kontrole, nelze-li dosáhnout řešení konformními prostředky a při dlouhodobých zátěžových situacích. (Polínek in Valenta, 2014, s. 101).

3.2.3 Problémy v chování

Poruchy chování a emocí se během života nejčastěji vyvíjí přes působení rizikových faktorů k problémovému chování k závažným poruchám chování. Většina jedinců s poruchou chování nebo emocí získává tuto poruchu během svého života a často se na jejím rozvoji podílí i velmi blízké sociální okolí, ve kterém jedinci vyrůstají. Porucha chování se tedy ve většině případů vyvíjí od menších problémů v chování až k problémům s nejvyšším stupněm intenzity (Vojtová, 2013, s. 56).

K důležitým otázkám patří dovednost rozlišit charakter problémového chování jedince.

Rozlišení problémového chování:

- předcházení zbytečnému nálepkování dítěte, jejichž problémy nejsou až tak závažné, aby si je školské zařízení nemohlo vyřešit samo,
- včasný kontakt s odborníky zvnějšku, kteří mohou předejít celkovému zhoršení situace dítěte a k negativnímu ovlivnění vzdělávacího prostředí,
- předcházení zbytečnému vylučování dětí z jejich přirozeného sociálního prostředí, ze školní třídy, s níž se cítí spojeni a která je pro jejich socializaci významným sociálním prostředím (Vojtová, 2008, s. 95).

Rozlišujeme tři základní aspekty, které odlišují problémové chování od poruch chování a jsou to:

- v motivaci nežádoucího chování,
- v časovém období a intenzitě nežádoucích projevů chování,
- ve způsobech podpory a intervence dítěte (Vojtová, 2013, s. 96).

3.2.4 Mezinárodní klasifikace poruch chování podle WHO

Tato klasifikace je sestavena dle medicínského hlediska Světové zdravotnické organizace, kterou ve své publikaci uvádí Michalová (2011, s. 20) jakožto Mezinárodní klasifikaci nemocí 10. Revize (1993) – F90–F98.

- I. Hyperkinetické poruchy (F90)
- II. Poruchy chování (F91)
 - 1. Porucha chování ve vztahu k rodině
 - 2. Nesocializovaná porucha chování
 - 3. Socializovaná porucha chování
 - 4. Porucha opozičního vzdoru
- III. Smíšené poruchy chování (F92)
 - 1. Depresivní porucha chování
 - 2. Jiné smíšené poruchy chování a emocí
- IV. Emoční poruchy (F93)
 - 1. Separační úzkostná porucha v dětství
 - 2. Fobická úzkostná porucha v dětství
 - 3. Sociální úzkostná porucha v dětství
 - 4. Porucha sourozenecké rivality
 - 5. Jiné poruchy emocí
- V. Poruchy sociálních vztahů (F94)
 - 1. Elektivní mutismus
 - 2. Reaktivní přichylnosti
 - 3. Desinhibovaná porucha přichylnosti
- VI. Tikové poruchy (F95)
 - 1. Přejídná tiková porucha
 - 2. Chronická motorická nebo vokální tiková porucha
 - 3. Kombinovaná tiková porucha
- VII. Jiné poruchy chování a emocí (F98)
 - 1. Neorganická enuréza denního a nočního typu
 - 2. Neorganická enkopréza
 - 3. Porucha příjmu jídla v útlém věku

4. Pika
5. Poruchy se stereotypními pohyby
6. Koktavost
7. Breptavost

3.2.5 Pojetí problémového chování podle Vágnerové M.

Chováním a jeho klasifikací a problémy se zabývá v našich podmínkách M. Vágnerová (1996, s. 42), která dělí poruchy chování do dvou typů:

Neagresivní poruchy – kde sice k porušování norem dochází, nicméně nejsou spojeny s agresivitou. Patří sem lži, útěky, toulání, záškoláctví a abusus návykových látek

Agresivní poruchy - jsou charakteristické tím, že násilně porušují a omezují práva ostatních a tím je lze považovat za závažnější. Do tohoto typu poruch chování Vágnerová (1996, s. 42) řadí přepadení a vandalismus. Vágnerová (1996, s. 42) také uvádí, že mezi těmito oběma typy není přesná hranice, mohou se různým způsobem překrývat a prolínat.

Toto členění není dle mého názoru úplně jednoznačné a přesné, jelikož je důležité rozlišovat, zda jde o vandalismus jednorázový, který můžeme považovat za delikventní projev, ale nemusí znamenat trvalou determinaci k poruchám chování.

Za mnohem závažnější považuji zmíněný abúzus návykových látek. Matějček (1991, s. 296) k tomuto tématu uvádí, že poruchami chování rozumíme závažné odchylky od společenských norem. Rozlišuje mezi poruchami lehčího a těžšího typu. Dále zmiňuje lhaní, krádeže a záškoláctví, útěky z domova, toulky a čachrování (vyměňování věcí za účelem zisku) (Matějček, 1991, s. 296).

3.3 Dítě s poruchou chování

3.3.1 Děti s bezproblémovým chováním

Jedná se o děti snadno vychovatelné, mající pozitivní přístup k lidem a jdou adaptabilní na situace nového rázu. Děti jsou většinou ochotny přijmout „pravidla hry“. Výchova takovýchto dětí je zpravidla velmi radostná. Děti tohoto typu se většinou vyvíjejí dobře

i při méně příznivých podmínkách rodičovské výchovy (Langmaier, Krejčířová, 2006, s. 58).

Norma je chápána jako určité měřítko vytvořené očekáváním společnosti, normalita jako vyjádření stavu samostatného jedince (Vojtová, 2008, s. 34).

Existují čtyři základní cílové skupiny etopedie pro všechny děti, děti v riziku poruch chování, děti s problémy v chování a děti s poruchami chování:

- děti bez výraznějších problémů v chování – preventivní aktivity a opatření jedná se např. o preventivní programy sociálně patologických jevů,
- děti v riziku – spočívá v preventivních aktivitách a opatřeních v diagnostice a v poradenské práci,
- děti s problémy chování a s poruchou emocí a chování – zde je těžiště v intervenci, diagnostice, v poradenství a provázení,
- děti s poruchami emocí a chování – zde je také těžiště v intervenci, diagnostice, poradenství, rehabilitaci a v provázení (Vojtová, 2013, s. 124).

3.3.2 Disharmonický vývoj osobnosti

Podle slovníku Světové zdravotnické organizace je definovaná osobnost jako souhrn přetrvávajících myšlenkových, pocitových a projevových vzorů, které charakterizují individuálně jedinečný životní styl a způsob adaptace a které jsou výsledkem konstitučních faktorů, vývoje a zkušenosti.

3.4 Klinické typy a diagnostika poruch osobnosti

3.4.1 Paranoidní porucha osobnosti (f60.0)

Tuto poruchu charakterizuje nadměrná citlivost k nezdarům, nedůvěřivý postoj k projevům druhých lidí s tendencí vysvětlovat si neutrální, nebo dokonce i přátelské projevy jako provokativní nebo nepřátelské. Lidé s touto poruchou mají sklony k přehnané žárlivosti a cítí se významní.

3.4.2 Schizoidní porucha osobnosti (f60.1)

Charakterizuje ji stažení z citových, společenských a jiných kontaktů, jedinci upřednostňují fantazii, samotářství a introspektivní rezervovanost. Provází ji nedostatek prožitků potěšení a omezená schopnost vyjadřovat emoce.

3.4.3 Disociální porucha osobnosti (f60.2)

U této poruchy přetrvávají postoje a projevy chování. Jedinec nedbá na práva jiných lidí a porušuje je. Emocionální postoje jsou přitom chudé. Je nízká tolerance frustrace i práh pro vstup do agresivního chování, včetně násilí. Mají tendenci klamat a racionalizovat vlastní asociální jednání.

3.4.4 Histrionská porucha osobnosti (f60.4)

Osobnostní projevy utváří mělká a labilní emotivita, dramatizace, teatrálnost. Emoční projevy jsou zvýrazněné, postoje jsou egocentrické s malými ohledy na ostatní, je zvýšená zranitelnost, touha po ocenění, pozornosti a vzrušení.

3.4.5 Anxiózní porucha osobnosti (f60.6)

Poruchu vytvářejí pocity napětí, obav, nejistot a nedostatečnosti, zvýšená citlivost vůči kritice a odmítnutí, trvalá touha být milován a akceptován. Osobní vztahy jsou omezené a je tendence vyhýbat se určitým aktivitám v běžných situacích pro obavu z možných rizik nebezpečí.

3.4.6 Závislá porucha osobnosti (f60.7)

U této poruchy přetrvává pasivní spoléhání na jiné, od nichž je očekáváno rozhodnutí, pasivní souhlas s přáními jiných lidí, strach z odmítnutí, pocity neschopnosti, projevy bážlivosti a závislosti.

4 UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK DÍTĚTE

Problematika návykových látek je velmi důležitá sama o sobě. Tyto látky ovšem mohou i dekompenzovat jiné duševní problémy dospívajících a jiné duševní poruchy (př. Hyperaktivita s poruchami pozornosti) také zvyšují riziko problémů s návykovými látkami.

Návykové látky mají u dětí a dospívajících specifická rizika.

Některá specifická rizika návykových látek u dětí a dospívajících v porovnání s dospělými:

- vyšší riziko těžkých otrav,
- rychleji se vytváří závislost,
- zaostávání v psychosociálním vývoji,
- vyšší riziko nebezpečného jednání pod vlivem návykové látky,
- návykové problémy se u dospívajících pojí častěji s dalšími komplikacemi, jako selhávání v životních rolích, trestní činnost aj.

4.1 Drogy a drogová závislost

Drogami označujeme psychoaktivní látky, kdy se jedinci po jejich požití mění psychický stav. Poruch tohoto typu je celá řada. Mladiství mají zkušenosti s různými návykovými látkami. Mezi ty nejběžnější patří alkohol, tabák, marihuana a jsou většinou společensky nejdostupnější. Mladiství dále zkoušejí také velkou řadu nejrůznějších rozpouštědel, jiné nepovolené drogy a sedativa.

Na otázku proč děti a mladí lidé drogy berou, zda ze zvědavosti nebo z jiného důvodu, se budu snažit odpovědět v následujícím odstavci.

Poprvé zkusit drogu znamená být odvážný a především zvědavý. Většinou v tomto rozhodnutí vidí východisko z problémů nebo také z neúspěchu a zanedbávání doma, ve škole nebo nedostatkem sebedůvěry.

Světová zdravotnická organizace (WHO) od počátku šedesátých let používá termín drogová závislost a to pro všechny druhy závislosti, včetně alkoholismu. Tento pojem nahradil pojem toxikomanie či narkomanie, neboť lépe a komplexněji reflektuje podstatu

problematiky (Sekota, 2010, s. 15). Drogovou závislost nazýváme jako stav, nikoli jako touha, sklon či nutkání používat návykovou látku. Drogovou prevencí u mladistvých je třeba provádět komplexně a systematicky s důrazem na prevenci primární. Zvláštní důraz je třeba v systému prevence aktivit věnovat formování zdravého životního stylu, rozvíjet schopnost nezletilých s drogou žít, co se týká společnosti, ale nepodlehout jí.

V preventivních programech využívat vyučovací proces (prevence jako součást volnočasových aktivit) (Čech in Střelec 2004, s. 122).

5 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

Sféra volného času představuje nesmírnou hodnotu, neomezenou příležitost člověka vrátit se k sobě samému, ke svému autentickému plnému životu. Jedinec si totiž uvědomuje, že smysl života může čelit aktivním, tvořivým a kritickým pojetím volného čas.

Z pochopení celistvosti člověka vyplývá vnímání práce a volného času jako rovnocenných životních hodnot z hlediska jedince a společnosti.

Smysluplná práce ztratila svůj smysl, ne však práce na sobě. Volný čas přivádí lidi na chuť žít podle sebeurčení a chtít pracovat méně odcizeně.

5.1 Definice a vysvětlení pojmu volný čas

Fenoménem volného času se zabývají především sociologové. Odlišně už na volný čas vzhlížejí pedagogové, psychologové, ekonomové, sociální pracovníci, lékaři a další specialisté. Sociologie se o volném čase zmiňuje jako o rekreaci na průmyslově pracovní období. „*Volný čas je možný teprve industrializací. Nicméně dějinná existence volného času není tak stará jako průmyslová společnost*“ (Nahrstedt, 1988, s. 19 / sec. cit. Vážanský, 1995, s. 17).

Volný čas se stal aktuální pro velkou část industrializované společnosti teprve zavedením osmihodinového pracovního dne, to znamená od první světové války.

Jedna z mnoha definicí volného času také uvádí, že se jedná o časový prostor, který člověku umožňuje „...*svobodnou volbu činností, kdy si člověk vybírá činnost nezávisle na společenských povinnostech, vykonává ji tedy dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky*“ (Žáková, s. 2 / sec. cit. Vážanský, 2001, s. 23).

S pojmem volný čas jsou spojeny nejen časové (volný čas – pracovní doba), ale také obsahové aspekty (volný čas – svoboda, volnost v jednání). V současné době se uvádějí dva hlavní směry v chápání termínu volný čas.

Negativní pojem – „*volný čas v tomto smyslu znamená zbývající dobu celkového denního průběhu, která zůstala po studijně nebo pracovním podmíněném čase, úkolech v domácnosti a po uspokojení základních fyziologických potřeb*.“ (Vážanský, 2001, s. 30).

A pozitivní pojem - „volný čas je charakterizován jako disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat svobodu.“ (Vážanský, 2001, s. 30).

Je také dobou, v níž se jedinec může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu je nikdo nenutí a k čemu též není povědomě nuceno.

6 VÝCHOVNÝ ÚSTAV HUSŮV DOMOV

6.1 Postavení výchovného ústavu pro mládež

Husův domov ve Dvoře Králové nad Labem je státní příspěvkovou organizací, která byla zřízena MŠMT ČR pro plnění úkolů a úseku péče o mládež s nařízenou ústavní výchovou, předběžným opatřením nebo uloženou ochrannou výchovou.

Výchovný ústav Husův domov je zařízení pro chlapce ve věku od 15 do 18, resp. 19 let, u kterých soud nařídil předběžné opatření nebo ústavní výchovu anebo uložil ochrannou výchovu a skládá se ze dvou pracovišť.

- **Oddělení Podhart'** se sídlem ve Dvoře Králové nad Labem je určen pro děti vyžadující výchovně vzdělávací režim v důsledku jejich neurologického poškození, psychického a psychiatrického onemocnění. Na tomto oddělení jsou tři výchovné skupiny s emočními a vývojovými poruchami chování po osmi dětech dle zákona č. 109/2002 Sb., v platném znění. Jedna výchovná skupina je s dětmi s výraznými poruchami chování s antisociálním, sexuálně deviantním a jinak nebezpečným chováním, vyžadující soustavnou intenzivní individuální péči – pět dětí, dle zákona č. 109/2002 Sb., v platném znění.
- Druhým oddělením je **oddělení Poklad** se sídlem v Bílé Třemešné pro děti experimentující s návykovými látkami nebo drogově závislé. Toto oddělení má tři výchovné skupiny pro děti převážně nesamostatné, vyžadující stálé vedení i kontrolu po osmi dětech, dle zákona č. 109/2002 Sb., v platném znění.

6.2 Předmět činnosti výchovného ústavu

- Výchovný ústav Husův domov a ŠJ vytváří náhradní rodinné prostředí a v něm specializovanou výchovnou činnost zaměřenou k dosažení maximálně možné socializace a resocializace dětí.
- Zajišťuje, aby děti měly řádnou zdravotní péči a takové výchovné a vzdělávací zázemí, které jim v co nejvyšší míře pomůže rozvinout jejich možnosti a schopnosti.

- Zabezpečuje právo dětí vykonávat v rámci svých možností a možností ústavu v plné míře produktivní práci nebo vykonávat jakoukoliv jinou užitečnou činnost.
- Chrání děti před jakýmkoliv vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením vně i uvnitř ústavu.
- Výchovný ústav poskytuje odbornou přípravu na externích školách, individuální vzdělávání k dosažení povinné školní docházky u dětí přijatých s výjimkou MŠMT a studium na detašovaném pracovišti Základní a Praktické školy ve Dvoře Králové nad Labem.
- Výchovný ústav plánuje odborné, ekonomické a provozní technické činnosti v krátkodobém, střednědobém a dlouhodobém horizontu.
- Řídí komplexně veškeré činnosti vyplývající z předmětu činnosti Výchovného ústavu a kontroluje je.
- Rozvíjí znalosti, schopnosti, dovednosti a návyky pracovníků a vytváří optimální zázemí pro úspěšné plnění cílů Výchovného ústavu.
- Zajišťuje objektivní informovanost o úkolech, cílech a výsledcích Výchovného ústavu ve vztahu ke zřizovateli i pracovníkům Výchovného ústavu.
- Výchovný ústav je fakultním pracovištěm UHK PdF.

6.3 Organizace zájmových činnosti ve Výchovném ústavu Husův domov

V rámci socializačního programu jsou děti zapojovány standardně do ekologické výchovy, canisterapie (realizovaná v městském útulku Dvůr Králové nad Labem), hippoterapie a v individuálně zájmové činnosti v domě dětí a mládeže „Jednička“ (keramika). Dále sportovní aktivity (děti mají možnost bruslení, sáňkování, ústavní bazén, rybářský kroužek). Děti mají také přístup k internetu.

V rámci resocializačního programu je zájmová činnost orientovaná především na sportovní aktivity jako je cyklistika, rafting, práce na laně, horské koloběžky, posilovna, hippoterapie, základy zimních sportů (běžky, sjezdové lyžování, snowboarding, bruslení, sauna a městské lázně).

6.4 Výchovně vzdělávací režim

Organizace vzdělávání dětí je zajišťována základní a praktickou školou, která je odloučeným pracovištěm Základní a Praktické školy ve Dvoře Králové nad Labem.

Škola zajišťuje současně individuální vzdělávání žáků, kde vyučování probíhá dle rozvrhu ve třech třídách.

V případě, že duševní stav dítěte nedovoluje účast na teoretickém nebo praktickém vyučování je dítě předáno do péče pedagogického pracovníka nebo je zařazeno do ergoterapeutické či výchovné pracovní skupiny.

Významnou složkou výchovného procesu je pracovní výchova a pracovní terapie. Pracovní výchovou v souladu s obecným pojetím rozumíme osvojení pracovních návyků, dovedností a osvojování si obsluhy malé zemědělské techniky (zahradní traktor, sekačka aj.) na úrovni pomocného nekvalifikovaného dělníka. Podávat tak trvalý pracovní výkon, dodržovat základní pravidla bezpečnosti při práci, podřídit se vedení mistra a přijímat od něho pokyny a ohodnocení práce. Pracovní terapie je výchovně léčebná metoda, využívající odstupňované a cílené pracovní aktivity ke zlepšení sociability a snižování emoční tenze u ironizujících dětí.

6.4.1 Pracovní výchova skupinová

Tato výchova se realizuje v pracovních výchovných skupinách, kde děti pracují pod trvalým dozorem instruktora. Jejich práce je denně hodnocena procentem výkonu pod a nad normu. Norma je stanovována individuálně dle charakteru práce a schopnosti dítěte. Pracovní doba je stanovena maximálně na 6 hodin denně včetně přestávky na svačinu. Do pracovní soby se nezapočítává doba potřebná k přesunu na pracoviště. Celková doba pobytu mimo ústav je 7 hodin.

6.4.2 Pracovní výchova individuální

Realizuje se na pracovištích firem ve městě, výjimečně v blízkém okolí. Děti pracují bez dozoru instruktora. Dohled nad příchodem, pracovní morálkou a odchodem z pracoviště vykonává za spolupráce ústavu firma, kde se individuální pracovní výchova realizuje. Zařazení dítěte do individuální pracovní výchovy je motivačním prvkem pro dítě. Selhání

v individuální pracovní výchově vede k přeřazení dítěte zpět do pracovní výchovy skupinové. Každé selhání je třeba analyzovat a pokoušet se o opětovné zařazení dítěte do individuální pracovní výchovy. Pracovní poměr před zletilostí dítěte může uzavřít jen za souhlasu ředitele ústavu. Pracovní smlouva nesmí být v rozporu s cílem ústavní nebo ochranné výchovy. Totéž platí i po 18. roce dítěte. V podmínkách Výchovného ústavu Husův domov se jedná vždy o opatření ojedinelé.

6.4.3 Pracovní terapie

Pracovní terapie je vždy zásadně skupinová. Výkonové normy jsou motivačním prostředkem, který stojí na okraji cílené motivace. Rozhodující je celková atmosféra v terapeutické skupině, trpělivé povzbuzování a prevence konfliktů. Zařazení dítěte do pracovní terapie nesmí být vzhledem k pracovní výchovné skupině diskriminační. Do skupiny pracovní terapie jsou zařazovány děti s lékovou zátěží.

Dítě zařazuje do pracovní výchovy a pracovní terapie vedoucí oddělení. Ten také celý program pracovní výchovy a pracovní terapie řídí.

Musí být proškoleni v zásadách bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a obsluze zemědělské a zahradní technice.

6.4.4 Psychoterapie

Psychoterapie se soustřeďuje v první řadě na pomoc při zvládnání psychických příznaků odnětí drogy zpočátku pobytu, vede k sebepoznání, nácviku sebereflexe, empatie a sociálního citění (většina z umístěných dětí jsou osoby s disharmonickým vývojem osobnosti směřující k rozvoji poruch osobnosti). Pomáhá řešit případné neurotické symptomy, vleklé rodinné problémy aj.

6.4.5 Individuální psychoterapie (IP)

Individuální psychoterapie se provádí v indikovaných případech v předem určených časech během odpoledního bloku jednou týdně pro jednotlivce. IP vede terapeut oddělení.

Cílem je pomoc při řešení specifitějších osobních problémů dětí, které je obtížné ventilovat ve skupině, příprava na skupinovou práci, posilování motivace k abstinenci,

důkladnější příprava na dovolenky. IP je určena také pracovníkům ústavu v rámci programu „vyhoření“.

6.4.6 Klauzurní terapie (kp)

Tato terapie se používá jen v indikovaných případech. Je většinou třídní. Dítě je vybaveno potravinami a odchází do obytné maringotky mimo areál ústavu, kde samotně činí rozhodnutí o dalším směru svého života. KP je výhradně určena jednomu dítěti, kterému není omezen pohyb a je bez dozoru.

6.4.7 Skupinová psychoterapie

Skupinová psychoterapie probíhá vždy za účasti všech dětí a právě sloužícího personálu, vede ji psychoterapeut vždy s jedním vychovatelem. V první fázi se soustřeďuje hlavně na mapování situace, sebeuvědomování, přijetí faktu, že mám problémy s návykovými látkami, vyrovnáním se s odnětím drogy, sebemonitorování.

Druhá fáze je zaměřena na sebepoznání, může jít hlouběji do minulosti a do rodiny – propracování náhledu.

Třetí fáze se de facto prolíná s druhou, jde především o prevenci relapsu a postupné přesměrování na zdravější životní styl, hledání alternativ.

6.4.8 Etikoterapie

Etikoterapie má reparovat stávající hodnotový systém, jeho hierarchii, vytvářet matrice společenského a vlídného chování.

Příklady témat etikoterapie:

- můj „spotřební koš“,
- rodinné album fotografií,
- pes přítel člověka, člověk přítel psa,
- přítel, kamarád, „komplic“,
- ostrov rodiny.

6.4.9 Arteterapie

Arteterapie je zařazena jako odpolední program vždy v pro jednu skupinu dětí variabilně alespoň jednou týdně. Jednou v měsíci je arteterapeutický blok koncipován jako arteskupina, je věnován rozboru prací jednotlivých dětí.

Cílem je práce na obtížně verbalizovatelných tématech, sebepoznání, zvyšování sebecitu a empatie. Arteterapie dává možnost formování osobnosti skrze výtvarnou práci.

6.4.10 Terapeutické deníky

Terapeutické deníky se píšou denně a to po večeri (18,30–19 hodin) vyjma dnů konání skupiny. Psaní terapeutického deníku je pro všechny povinné.

Cílem je nácvik sebereflexe, zastavení se po náročném dni, chvíle zklidnění strávená sama sebou.

Zápisy do terapeutických deníků čte terapeut, jsou východiskem pro individuální psychoterapii či krizové intervence, poskytují kontinuální obraz dítěte a jeho vývoje.

6.4.11 Životopisy

Každé nově přijaté dítě má povinnost do jednoho týdne od přijetí napsat svůj podobný životopis podle dané osnovy.

Cílem je sebereflexe, rekapitulace svého dosavadního života, jako základní předpoklad pro možnost náhledu, učí sebekázně. Životopisy čte terapeut, informace takto získané se mohou stát podkladem pro individuální či skupinovou psychoterapii, hledání bazálního osobního tématu každého dítěte. Životopisům je možno věnovat i jedno skupinové sezení.

6.4.12 Rodinná terapie

Rodinná terapie je důležitým pilířem v systému léčby a výchovy od závislosti. Právě tak jako nevyhovující rodinné prostředí může podporovat a udržovat rozvoj závislosti, může spolupracující rodina napomoci léčení, abstinenci a rozvoji zdravého životního stylu. Navíc rodina je ve většině případů nejbližší prostředí, kam se po ukončení ústavní výchovy, propuštění na terapeutickou dovolenku či podmíněčné ubytování mimo ústav

dítě vrací. Je nutné, aby změny v chování a psychice dítěte byly paralelně provázeny i změnami v rodinném prostředí, jinak je šance na udržení abstinence velmi malá.

Cílem rodinné terapie je:

- zapojení rodiny a blízkých do procesu léčby (přístup tough love),
- zprostředkování komunikace, zlepšení vztahu mezi dítětem a jeho blízkými,
- vyrovnávání pokroků dítěte a jeho okolí – stabilizace změn dítěte v rodině,
- pomoc rodině při řešení situací vzniklých závislostí dítěte,
- zprostředkování náhledu rodině na příčiny a mechanismy vzniku závislosti,
- pomoc při vyrovnávání se s pocity viny, bezmoci a zoufalství, přijetí faktu závislosti dítěte jako první krok k budoucímu nekontaminovanému fungování rodiny,
- pomoc rodině při řešení vlastních problémů (přímo či zprostředkování kontaktu na vhodné odborníky či zařízení,
- návrat dítěte do rodiny, zdůraznění a posílení kompetencí rodičů, které by mohly být využity v procesu léčby dítěte i ozdravení rodiny,
- vytvoření zázemí pro návrat dítěte do společnosti (nechráněného prostředí).

6.5 Zážitková pedagogika pořádaná výchovným ústavem Husův domov

Minimálně dvakrát za měsíc (od jara do podzimu – v případě přijatelného počasí), pořádá vychovatel ve službě víkendový program mimo oddělení (s přespaním).

V zimním období se koná týdenní pobyt na horách s lyžařskou průpravou, kdy se celý provoz oddělení přesouvá do místa konání výcviku.

V letním období děti absolvují čtrnáctidenní pobyt v Rokytnici nad Jizerou. Během pobytu se střídá vždy jeden den pracovní terapie a den odpočinku – výlety, túry, vycházky.

Cílem pořádaných výjezdů je rozšíření repertoáru možností trávení volného času u dětí. Mnohdy velmi náročné podmínky na výjezdech umožní plné zaujetí pro činnost (otázky „přežití“ ve volné přírodě), po zvládnutí – posílení sebevědomí a pocitu vlastní kompetence v adaptivním směru.

6.5.1 Zvláštní víkendový program

Jednou za měsíc může maximálně pět vybraných dětí, kteří získaly za předchozí měsíc nejvíce pochval, navštívit divadelní představení ve Dvoře Králové, Aquacentrum v Hradci Králové, filmové představení, aj.

6.5.2 Výchovně léčebný režim

Naším výchovně léčebným cílem je motivace dětí ke zdravému způsobu života bez návykových drog. Dosažení minimální souvislé doby abstinence 4 měsíců na otevřeném oddělení ústavu. Ambulantní léčba psychiatrická, protitoxikomanická, protialkoholní a sexuologická probíhá v rámci specialistů, kteří za chlapci dojíždějí.

6.5.3 Hygienicko-epidemiologický program

Vakcinace na hepatitidu A, B, klíšťovou encefalitidu, chřipku, screening BWR (lues) HIV.

Zařízení nabízí výchovně léčebný program nejméně čtyřměsíční, který je založen na režimové terapii doplněné psychoterapií individuální či skupinovou a rodinnými konzultacemi. Režim zahrnuje pevný pracovní a sportovní program s cílem co největšího možného vytížení dětí. Stěžejním programem je motivační působení na dítě tak, aby získalo náhled na užívání drogy, kdy po původní adaptační fázi dítě ve čtrnáctidenních intervalech na víkend opouští ústav, vrací se domů, kde se učí zvládat abstinenci ve svém přirozeném prostředí.

Celková délka pobytu je podmíněna spoluprací dítěte a úspěšností jeho abstinence, po ukončení pobytu je dítě propouštěno na dlouhodobou dovolenku s následnou péčí nebo je realizováno podmíněčné ubytování mimo ústav. Při selhání se dítě vrací zpět do ústavu a podle závažnosti relapsu buď celý pobyt opakuje, nebo nastoupí jen krátkodobý stabilizační program.

6.5.4 Fáze pobytu v rámci výchovně léčebného programu

1. Fáze adaptační – prvních 6 týdnů pobytu

Cílem adaptační fáze je vyrovnání se dětí s odnětím drogy a posílení jejich motivace k setrvání v ústavu na otevřeném oddělení. Během adaptační fáze jsou radikálně odstraňovány spouštěče touhy po droze (způsob oblékání, preference typu hudby, vyznávání kultovních kapel). Ustrojení dětí a tvorba účesu musí být v souladu s BOZP při sportu i v rámci pracovní terapie. Vychovatelé i děti mají po celou dobu adaptační a stabilní fáze programu jednotný oblek (v zimním období maskáče, v letním období maskáče krátké kalhoty a triko). Stejně oblečení současně zdůrazní roli vychovatele jako asistenta a průvodce resocializačním programem. Na oddělení se z terapeutických důvodů nepoužívá televize, rádio a jakákoliv reprodukováná hudba s výjimkou terapeutického působení. Z důvodu ochrany před odcizením odevzdávají chlapci do úschovny šperky a jiné ozdobné předměty.

K návštěvám rodičům a příbuzným je stanoven návštěvní den určený vždy na třetí sobotu a neděli v měsíci. Ostatní termíny návštěv rodičů a příbuzných se sjednávají individuálně po předchozí domluvě. V rámci první fáze je umožněna návštěva oddělení rodiči dětí každý víkend. Je-li v zájmu dítěte a povoluje-li to výchovný program, je povoleno přespání rodičů a ostatních příbuzných v budově ústavu.

V adaptační fázi jsou děti v nepřetržité péči odborníků, kdy je kladen důraz na harmonizaci komunity a prevenci sociálně patologického jednání (šikana a jiné formy útisku). Nejdříve po třech týdnech mají možnost asistované vycházky s vychovatelem, Každé dítě je podrobováno dennímu hodnocení. Toto hodnocení je prováděno slovně. Dítě hodnotí kromě vychovatelů i pracovní instruktory, zdravotní sestru, asistent pedagoga- noční, psychoterapeut a vedoucí oddělení. Probíhá intenzivní psychoterapie individuální i skupinová.

Při nástupu na oddělení se děti podrobují celkové zdravotní prohlídce a absolvují řadu vyšetření a očkování. Důvodem je předcházení infekčním chorobám, které jsou pro mládež užívající drogy typické (hepatitida A, B, C, HIV pozitivita, kožní onemocnění aj.). Současně je zahájena ambulantní proti toxikomanická léčba a psychiatrická léčba.

Pokud některé z dětí má soudem nařízenou léčbu sexuologickou je vykonávána také v tomto zařízení.

Je důležité co nejdříve navázat kontakt s rodiči a začít spolupracovat na úrovni: **ústavní výchova – rodiče – dítě**. Ve většině případů rodiče dětí spolupracují. Mají k dispozici horkou linku na terapeuta, kam mohou kdykoliv zavolat. Cílem rodinné terapie je připravit rodinu na přijetí skutečnosti závislosti na droze u jejich dítěte. Tato skutečnost nebývá rodiči dostatečně reflektována, způsob života tomuto faktu neodpovídá (je třeba, aby rodina vzala na vědomí: „Náš syn je feťák“).

Tato etapa je ukončena po šesti týdnech první tzv. zátěžovou víkendovou terapeutickou dovolenkou.

2. Fáze stabilizační Bažení (crarwing)

Na rozdíl od první fáze, druhá již s sebou přináší možnosti vycházek i krátkodobých zátěžových dovolenek. Existují tři typy vycházek, kdy každá má svůj časový harmonogram, který je nutné plně dodržovat. Děti mohou jednou týdně absolvovat vycházku.

Skupinová psychoterapie se zaměřuje již více na zvládnání abstinence a nácvik sociálních dovedností. Na dovolenky děti odjíždějí v ústavním oblečení, které je pro ně dostatečnou bariérou, aby svůj kontakt se „spouštěčem“ (partou) odložili na dobu, kdy se doma převléknou. Další bariérou jsou individuální odjezdy na dovolenky, kdy „spouštěčem“ recidivy může být společný odjezd.

Úkolem stabilizační fáze je sociálně stabilizovat dítě pomocí krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé motivace ze současného systematického toxikomanického dozoru. Jako krátkodobou motivaci využíváme výplatu kapesného, které činí maximálně 270 Kč měsíčně (dle zákona 109/2002 Sb, § 31) a to v týdenních částkách. Využívá se také udělování cen za úspěšné výkony ve sportovní přípravě. Využívanou formou je prodloužení terapeutické dovolenky.

K střednědobým motivacím patří terapeutické zátěžové dovolenky, zprostředkování úpravy rodinných vztahů přerušovaných v důsledku užívání drogy, a to nejčastěji prostřednictvím dopisu, telefonátu nebo osobní návštěvou v ústavu. Velmi žádaná je právní pomoc v ústavu.

Dlouhodobou motivací je především režim podmíněného ubytování mimo ústav (odchod na podmínku), zajištění další kvalifikace.

Podmínkou pro dobrou funkci motivačního systému je vytvoření klimatu pozornosti k individualitě dětí dle zákona č. 109/2002, § 32), slaví se narozeniny s nezbytným dortem, upozorňuje se na výročí v rodinách, kontakt mezi rodinami.

V období stabilizačním je spolupracováno s kurátory pro mládež. Jejich součinnost při terapeutických dovolenkách je velmi významným adaptačním momentem, kdy ve většině případů je mezi kurátorem a dítětem z „úředního vztahu“ vytvořen vztah více naplněný osobní zainteresovaností kurátora.

3. Fáze – podmíněčné ubytování mimo ústav

Podstatou třetí, závěrečné fáze, je podmíněčné ubytování dítěte mimo ústav v souladu se zákonem č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, § 30, a je závislé na průběhu celého programu v prvních dvou fázích. Podmínkou k propuštění je, že dítě pokračuje ve studiu na střední škole (SOU, OU) nebo má zajištěnou brigádu v místě bydliště. Ústav po dohodě s kurátorem nebo K-centrem upřesní termíny kontrol, kdy se dítě musí dostavit a podrobit se testům na přítomnost drog. Při relapsu se dítě vrací zpět do ústavu a pokračuje v resocializačním programu. O režimu podmíněného ubytování mimo ústav je uzavřena písemná dohoda mezi rodiči, dítětem, kurátorem a ředitelem výchovného ústavu. Při umístění dítěte do internátního zařízení, při SOU, OU je režim podmíněného ubytování mimo ústav upravován ve spolupráci s pedagogy internátu a učiliště.

7 CELODENNÍ VÝLET V RÁMCI PEDAGOGIKY VOLNÉHO ČASU

7.1 Turistický výlet – Braunův betlém a křížová cesta 21. století

Pro koho je určen:	Modrý klub Výchovného ústavu Husův domov
Kdy:	celoročně
Kde:	Dvůr Králové nad Labem, Stanovice, Žireč
Jak:	autobusem, pěšky
Proč:	naučit se smysluplně využívat volný čas
Metody:	slovní monologické, dialogické informativně-receptivní motivační, expoziční, fixační názorně-demonstrační
Techniky:	mluveného slova a komunikace názornosti pohybového rozvoje a orientace působení uměleckých prostředků rekreace a rekondice
Formy:	exkurze a výlet rekondice a rekreačně rehabilitační a tělovýchovná činnost Sociálně-interakční: hromadné, individuální
Prostředky:	turisticko-sportovní oděv a obuv, batoh, náhradní oděv svačínový balíček, pití, léky, balíček první pomoci finanční záloha na dopravu

7.2 Podrobná příprava na výchovně-vzdělávací činnost

7.2.1 Výchovné cíle

Celodenní výlet vedoucí k uspokojení přirozené touhy po pohybu, zvyšování tělesné fyzické kondice, orientace v neznámém terénu.

Výlet se zaměřením na turistiku, prohlídku a poznání národní kulturní památky s uplatněním skupinového i individuálního přístupu směřujícího k rozvoji a zlepšení vzájemných sociálních interakcí a interpersonálních vztahů mezi dětmi.

Odreagování dětí od každodenního standardního režimu a využití rekreačních možností pohybu mimo ústav.

7.2.2 Obecný cíl

Ukázat dětem další z mnoha možností efektivního využití volného času.

7.2.3 Specifické cíle

Naučit, připomenout nebo prohloubit zásady a pravidla chování

- při využívání prostředků hromadné dopravy,
- při pohybu v přírodě po značených i neznačených turistických cestách,
- při pohybu po národní kulturní památce.

7.2.4 Teoretický cíl

Seznámit chlapce s plastikami Braunova betlému a s plastikami Křížové cesty.

7.2.5 Praktický cíl

Zvládnout ujít celou předem naplánovanou trasu.

7.3 Metody

7.3.1 Cesta prostředky hromadné dopravy

- Slovní metody monologické – výklad, přednáška, instruktáž,
- slovní metody dialogické – rozhovor, dramatizace,
- metody informativně – receptivní,
- metody expoziční- vytváření nových vědomostí a jejich osvojování,
- metody fixační – upevňování a opakování dovedností.

7.3.2 Pohyb v přírodě po značených i neznačených turistických cestách

- Slovní metody monologické – vyprávění, výklad, vysvětlování,
- slovní metody dialogické – rozhovor, diskuze,
- metoda pozorování.

7.3.3 Pohyb po národní kulturní památce

- Slovní metody monologické – přednáška, vyprávění, výklad, vysvětlování,
- slovní metody dialogické – rozhovor, diskuze, dramatizace,
- práce s textovým materiálem,
- metody názorně – demonstrační – pozorování, předvádění.

7.4 Možná rizika a jejich prevence

7.4.1 Cesta hromadnou dopravou

Rizika

- Úraz při nástupu, výstupu, při čekání na zastávce,
- konflikty se spolucestujícími, krádeže, ničení majetku,
- obtíže s dopravním spojením (pozdní příchod, výluky, změny v jízdním řádu).

Prevence

- Důsledné poučení o možných rizicích a jejich předcházení,

- vhodné formy organizace skupiny ve veřejné dopravě,
- dostatečná časová rezerva při pěších přesunech,
- aktualizace dopravních spojení včetně náhradních variant.

7.4.2 Pohyb v přírodě

Rizika

- Opuštění vytyčené trasy jednotlivcem nebo celou skupinou,
- úraz, pád, podvrtnutí nohy,
- problémy s osobní hygienou (WC).

Prevence

- Organizace skupiny (určená osoba vpředu i vzadu), znalost trasy (praktická příprava přímo v terénu),
- důsledné poučení o možném nebezpečí a vhodný výběr trasy,
- dostatek toaletních potřeb, náhradní oblečení, disktrénní dozor eliminující možnost zbloudění či útěku.

7.4.3 Pohyb po národní kulturní památce

Rizika

- Ničení zařízení, krádeže, konflikt s dalšími návštěvníky,
- úraz, pád.

Prevence

- Vhodná forma organizace skupiny při pohybu,
- důsledné poučení o bezpečnosti pohybu.

7.5 Metodický postup

7.5.1 Motivace

- Tři dny před samostatným celodenním výletem informovat děti o celodenním výletu ústně i plakátkem umístěným na informační nástěnce (viz příloha č. 1),

- na základě těchto informací si děti lépe udělají představu o výletu, připraví se na něj psychicky i fyzicky a mohou si o programu pohovořit s vychovateli i mezi sebou.

7.5.2 Varianta přípravy denního režimu u modrého klubu

Fyzická zdatnost je na vyšší úrovni, a proto se s dětmi pracuje v dobrém časovém harmonogramu.

Časový harmonogram je pouze orientační, jsou možné změny v programu z objektivních důvodů (např. náhlá změna počasí, významné výkyvy ve zdravotním stavu dětí, enkopréza, útek, ...)

8:00	Budíček, osobní hygiena, úklid pokojů.
8:30	Výdej léků, snídaně.
9:00	Zopakování programu celodenního výletu, zodpovězení případných dotazů, odchod na program.
9:05	Přesun na autobusovou zastávku do ulice Rooseveltova, po cestě verbální vysvětlení způsobu nastupování do autobusu, určení jednoho chlapců, který zakoupí jízdenky.
9:42	Nástup do autobusu směr Dvůr Králové nad Labem - vlakové nádraží, zakoupení jízdenek, vyhledání volných míst a usazení dětí tak, aby byli pokud možno u sebe a byli tak lépe pod dohledem vychovatele.
9:48	Výstup z autobusu, zhodnocení cesty.
9:50	Odchod od vlakového nádraží k přejezdu přes koleje směr Dvůr Králové nad Labem – Libotov.
9:55	Přechod přes koleje, 30 metrů za kolejemi odbočka z komunikace vlevo u autobusové zastávky do lesa po turistické značce žluté barvy.
10:05	Napojení se na štěrkovou cestu nad kolejemi, pokračujeme po této cestě po turistické značce žluté barvy.

- 10:35 Příchod k dřevěnému altánku-Městské lesy Dvůr Králové nad Labem po levé straně cesty, odpočinek, svačina.
- 10:50 Odchod od altánku po cestě po turistické značce žluté barvy.
- 10:55 Příchod na Krakonošovu vyhlídku, rozcestí, kdy pokračujeme rovně po turistické značce červené barvy.
- 11:20 Odbočka z cesty vpravo do kopce po turistické značce červené barvy.
- 11:45 Příchod k levotočivé zatáčce komunikace III. třídy vedoucí z obce Žirče do obce Hříbojedy, pokračujeme po komunikaci doprava po turistické značce červené barvy.
- 11:50 Vlevo od komunikace parkoviště u Braunova betlému, z parkoviště pokračujeme po turistické značce červené barvy a po naučné stezce Kuks–Betlém.
- 12:05 Příchod k Desce na hranici panství – seznámení s obsahem, dále Skála s vytesaným rámem, seznámení s historií Braunova betlému.
- 12:15 Odchod od desky, po 100 metrech na pravé straně cesty plastika poustevníka Juana Garinuse, prohlídka.
- 12:20 Po 60 metrech vpravo od cesty příchod k plastikám svatého Jana Křtitele a poustevníka Onufriuse, prohlídka.
- 12:25 Po 40 metrech vlevo od cesty posezení, turistické ukazatele a informační deska Betlém-Nový Les u Žirče s plánkem a popsáním jednotlivých zachovalých plastik, seznámení chlapců, naproti desce vpravo od cesty je nejrozsáhlejší část areálu – Máří Magdaléna, Vidění Sv. Huberta, Skupina narození Krista, Klanění pastýřů a Příchod Tří králů – prohlídka, oběd, výdej léků.
- 13:15 Odchod od desky, vlevo od cesty je Braunovo sedátko a po 60 metrech příchod k plastice Kristus a Samaritánka u studny Jakobovy, prohlídka.

- 13:25 Odchod od studny doleva po turistické značce červené barvy a naučné stezce Kuks–Betlém.
- 13:30 Informativní tabule Pramen nad poustevnou Sv. Antonína – seznámení s obsahem, po 20 metrech informativní tabule Poustevna Sv. Antonína – seznámení s obsahem.
- 13:45 Příchod na rozcestí s altánkem po pravé straně, pokračujeme po cestě dolů z kopce po turistické značce červené barvy.
- 13:55 Železniční viadukt, před kterým začíná Křížová cesta 21. století – informativní deska.
Odchod od desky po louce vlevo od kolejí směr obec Žireč, seznámení se s patnácti plastikami Křížové cesty.
- 14:35 Konec Křížové cesty, svačina, odpočinek.
- 14:50 Příchod k železničnímu viaduktu a jeho průchod na cestu vpravo pod kolejemi.
- 15:05 Kaple sv. Odila u komunikace III. třídy vedoucí z obce Hřibojedy do obce Žireč, zahňeme doprava po komunikaci do obce Žireč.
- 15:15 Začátek obce Žireč.
- 15:20 Odbočka z komunikace doleva u domu čp. 85 na asfaltovou cestu k Žirečské podstráni – cyklostezka fialové barvy, cestou sdělování dojmů z výletu.
- 16:00 Příchod do ul. Žirečská na okraji Dvora Králové nad Labem.
- 16:15 Příchod k ul. Jaroměřská u firmy JASS, pokračujeme po chodníku k ul. Hejdukova, připomenutí pravidel pro bezpečný pohyb ve městě.
- 16:30 Kruhový objezd Denisovo náměstí, přechod přes řeku Labe do ul. Riegrova.

- 16:40 Náměstí T. G. Masaryka, pokračujeme ke kostelu v ul. Palackého.
- 16:45 Ul. Nerudova pokračujeme k ul. Vrchlického.
- 17:00 Příchod na Husův domov, převléknutí, hygiena, uložení věcí do skříněk, popř. ošetření drobných poranění, příprava na večeři.
- 18:00 Večeře, výdej léků, režimové prvky.

7.5.3 Závěrečné hodnocení

- Zhodnocení chování i zájmu dětí během celého dne v prostředcích hromadné dopravy, upozornění na chyby, pochválení a vyzdvižení pozitivních poznatků,
- zopakování a pojmenování navštívených míst a nových znalostí,
- zhodnocení jednotlivců, upozornění na chyby a vyzdvižení pozitivních poznatků za celý den.

8 PRAKTICKÁ ČÁST

8.1 Výzkumné šetření

V návaznosti na teoretická východiska, kterým se věnují předchozí kapitoly této práce, je praktická část zaměřena na ty aspekty života dítěte ve výchovném ústavu vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození, které jsou rozhodující pro jeho život během závěrečné etapy umístění ve výchovném ústavu a jeho následné začlenění do běžného života.

8.1.1 Cíle výzkumu, stanovení hypotéz

Cílem této části je za pomoci užitých výzkumných metod zjistit jak vnímá děti, umístěné do výchovného ústavu společnost a jak a zda vůbec je společnost ochotná je při návratu do běžného života přijmout.

Dalším záměrem této práce je zjistit jak vnímají sociální interakci se společností během svého pobytu ve výchovném ústavu děti samotné, zda jsou si vědomy důležitosti tohoto faktoru při začlenění se do běžného života po opuštění ústavu.

Hypotéza č. 1: Děti vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození se po ukončení pobytu ve výchovném ústavu neúspěšně začleňují do běžného života také proto, že se již během pobytu ve výchovném ústavu setkávají s negativním postojem společnosti.

8.1.2 Výzkumné metody

Při volbě výzkumných metod byla důležitá skutečnost, že zkoumaný problém je interakce dvou skupin. K potvrzení či vyvrácení stanovené hypotézy bylo potřeba získat informace nejen o tom, jak probíhá interakce mezi skupinami, ale také o tom jak se jednotlivé skupiny vnímají navzájem.

S přihlédnutím k charakteristice zkoumaného jevu bylo pro výzkum užito více metod sběru dat tak, aby každá co nejlépe sloužila k získání validních a reliabilních informací –

dotazník a strukturovaný rozhovor. Poznatky takto získané byly následně ověřeny metodou třetí – pozorováním.

8.1.3 Vymezení okruhu respondentů a místa šetření

Dotazníkové šetření proběhlo ve Dvoře Králové nad Labem, kde sídlí Husův domov. Pro výzkum bylo zásadní, aby dotazník vyplnily osoby, které zde žijí a u nichž je pravděpodobné, že s dětmi z výchovného ústavu mohly přijít do styku během jejich pobytu zde. V průběhu měsíců ledna, února a března roku 2017 bylo osloveno 100 náhodně vybraných respondentů, kteří byli seznámeni s cílem výzkumu a požádáni o vyplnění dotazníku. Všichni oslovení byli ujištěni o anonymitě výzkumu a byli seznámeni se skutečností, že zaznamenávání jejich odpovědí provede tazatel za účelem získání informací pouze od osob, odpovídajících vymezenému okruhu respondentů.

Druhým okruhem informantů, jejichž názory byly pro stanovenou hypotézu stěžejní, byly děti ve výchovném ústavu Husův domov. Zde byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, který byl s vybranými respondenty veden v prostorách výchovného ústavu během měsíce ledna roku 2017. Oslovení byli chlapci, kterým byl v rámci výchovně léčebného programu povolen pohyb mimo výchovný ústav bez dozoru. Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon a následně přepsány.

Pozorování bylo zaměřeno na interakci výše uvedených skupin, proběhlo cíleně při turistickém výletu v rámci pedagogiky volného času, kterému se podrobně věnuje kapitola 7. Výlet je organizován tak, aby bylo možno předem seznámit účastníky s jeho cíli, které jsou v průběhu akce sledovány a následně společně vyhodnoceny, charakteristika akce však umožňuje také pozorování dalších jevů, aniž by tyto byly ovlivněny osobou pozorovatele. Informace takto získané proto mohou sloužit pro účely empirického výzkumu této práce, avšak nejsou jeho základem.

8.2 Výsledky šetření a jejich interpretace

8.2.1 Dotazníkové šetření

Otázka č. 1 Žijete ve Dvoře Králové nad Labem?

Jak již bylo uvedeno, pro účel této práce bylo důležité získat informace od respondentů, kteří jsou obyvateli Dvora Králové. Proto byly dále hodnoceny pouze dotazníky osob, které uvedly, že trvale žijí ve Dvoře Králové. Ze 100 dotázaných jich takto odpovědělo 20. Protože se téměř ve všech odpovědích respondenti shodují, jsou získané informace považovány za směrodatné, i přesto, že počet validních dotazníků není vysoký.

Otázka č. 2 Víte, že ve Dvoře Králové nad Labem sídlí výchovný ústav?

20 respondentů odpovědělo ANO, z čehož vyplývá, že 100% dotazovaných osob, které žijí ve městě, kde sídlí výchovný ústav, je o této skutečnosti informováno.

Otázka č. 3 Pro jaké děti je podle vás výchovný ústav určen?

Tato otázka byla otevřená, jejím cílem bylo získat informaci o názoru respondentů na dané téma. Respondenti odpověděli takto:

- pachatelé trestných činností: 11
- drogově závislí a jiné závislosti: 5
- nevím: 4

Podobné odpovědi jsou potvrzením názoru, že veřejné mínění vidí v dětech, umístěných do výchovných ústavů vesměs jedince s trestní minulostí nebo osoby závislé na drogách či alkoholu.

Otázka č. 4 Setkali jste se někdy s dětmi umístěnými ve výchovném ústavu osobně?

7 respondentů odpovědělo ANO, 6 respondentů odpovědělo NE, 7 respondentů odpovědělo NEVÍM.

Odpovědi potvrzují fakt, že lidé, žijící v blízkosti výchovného ústavu mají příležitost k osobnímu setkání s dětmi s nařízenou ústavní výchovou, avšak velká část o případném setkání vůbec neví.

Otázka č. 5 Jak vnímáte skutečnost, že některé děti mají povolen volný pohyb po městě bez dozoru?

15 respondentů odpovědělo – vadí, 3 respondenti odpověděli – nevadí, 2 respondenti odpověděli – je mi to jedno.

I přes to, že z odpovědí na předchozí otázku je zřejmé, že se většina respondentů s dětmi z výchovného ústavu vůbec nesešla nebo o osobním kontaktu neví, většinu dotazovaných vadí možnost pohybu po městě bez dozoru, kterou některé z dětí mají.

Otázka č. 6 Myslíte si, že ústavní výchova vede k nápravě dětí v tomto ústavu?

2 respondenti odpověděli ANO, 18 respondentů odpovědělo NE.

Významná shoda odpovědí na tuto otázku poukazuje na nedůvěru, kterou veřejnost chová k ústavní výchově.

Otázka č. 7 Jaká budoucnost podle Vás čeká tyto děti po ukončení ústavní výchovy?

Na tuto otevřenou otázku respondenti odpověděli:

- věznice: 9
- psychiatrická léčebna: 5
- zařazení do společnosti: 3
- nevím: 4

Odpovědi potvrzují skepsi, která byla patrná již u předchozí otázky, veřejnost vidí malou šanci pro zařazení do běžného života u dětí, které opustí výchovný ústav.

Otázka č. 8 Souhlasili byste, kdyby tyto děti po ukončení ústavní výchovy žili ve Dvoře Králové nad Labem?

Na tuto otázku odpověděl ANO pouze jeden respondent, 19 odpovědí znělo NE.

Dotazníkové šetření potvrdilo, že obyvatelé Dvora Králové nad Labem, kde sídlí Husův domov, mají povědomí o existenci výchovného ústavu ve svém městě, vesměs jej však vnímají negativně. Naprostá většina z nich ví, pro kterou skupinu mladých je výchovný ústav určen – pro mládež, která má problémy s dodržováním zákona.

Osobně se s žáky výchovného ústavu ale jistě setkalo pouze 7 respondentů, z toho vyplývá, že volný pohyb těchto žáků po městě není běžný. To, že některé děti umístěné

ve výchovném ústavu mají povolen pohyb po městě bez dozoru, vnímají převážně negativně. V těchto dětech vidí hlavně pachatele trestných činů.

Převážná většina respondentů nevěří v nápravu dětí, kterým byla nařízena ústavní výchova, ani v jejich bezúhonnou budoucnost.

Socializaci těchto žáků do společnosti v okolí výchovného ústavu považují obyvatelé Dvora Králové nad Labem za nemožnou a nežádoucí.

8.2.2 Polostrukturovaný rozhovor

Informace byly získávány osobní výpovědí klientů, na základě polostrukturovaných rozhovorů. Respondenti byli seznámeni s cílem práce. Tyto rozhovory byly se souhlasem informantů nahrávány na mobilní telefon. Pro vyvození závěru byly interpretovány pouze informace takto získané, respondentům bylo přislíbeno, že doslovný přepis rozhovorů s nimi nebude v této práci uveden.

Rozhovory jsou rozděleny na tyto oblasti:

Ústavní výchova z pohledu informantů

Umístění ve výchovném je respondenty hodnoceno kladně, jsou spokojeni s přístupem personálu a kladně vnímají pohodlí, s nímž si ústavní výchovu spojují. Důležitá je pro ně možnost účasti na společných výletech a kulturních akcích. Negativa ústavní výchovy spatřují ve vztazích uvnitř ústavu, často uvádějí vlastní zkušenosti se šikanou.

Problémy spojené s pohybem bez dozoru mimo výchovný ústav

Největší problém při pohybu bez dozoru mimo výchovný ústav vidí informanti ve vztazích s okolním světem, většina dotazovaných uvádí, že pociťují negativní postoj okolí při samostatných vycházkách mimo výchovný ústav. Shodují se v tom, že je pro ně tento postoj frustrující a není pro ně motivací ke změně svého chování, mnohdy totiž bývají odsouzeni dříve, než mohou projevit snahu.

Problematika návratu do společnosti po skončení ústavní výchovy

Otázka návratu do běžného života po skončení ústavní výchovy vyvolává v dotazovaných vesměs pocit nejistoty, její míra je ovlivněna délkou doby, která jim do konce pobytu v ústavu zbývá. Ti, kteří jsou již na odchod z instituce připravováni, pociťují nejistotu

v menší míře než ti, které v brzké době odchod z ústavu nečeká. Všichni však shodně uvádí, že se obávají budoucnosti, která je čeká a nevěří, že by odchod z výchovného ústavu zvládli bez problémů, pokud by jim nebyla poskytnuta odborná pomoc. Problémy, jak uvádí, budou mít zejména tehdy, dojde-li k nežádoucímu chování z jejich strany a následné konfrontaci se skutečností, že byli vychováváni nařízenou ústavní výchovou.

Někteří z informantů také uvádějí, že svou nejistotu maskují před ostatními tak, že se ve skupině chovají jinak, než když jsou sami. Záměrně se snaží působit na okolí tak, aby byli vnímáni negativně, čímž si u ostatních dětí získávají respekt. Toto chování se pak pro ně stává přirozeným a v kontaktu s běžnou společností mimo výchovný ústav se proto neumí jinak prezentovat.

Z informací, získaných z rozhovorů s vybranými respondenty z řad ústavně vychovávaných dětí je patrné, že si jsou vědomy problémů, které oběma stranám při vzájemné interakci jejich chování působí, vnímají také negativní pohled společnosti na ně samotné. To, že ony samotné mají na tuto skutečnost vliv a mohou ji ovlivnit, si však nepřipouští, nesnaží se hledat řešení ve změně svých postojů ke společnosti a svého chování. Z většiny svých problémů viní společnost, ne sebe samé.

8.2.3 Pozorování

Pozorování zkoumaného jevu interakce mezi oběma skupinami proběhlo při výletu v rámci pedagogiky volného času, který se konal v neděli 5. března 2017. Akci samotné se věnuje sedmá kapitola teoretické části této práce, zde budou interpretovány poznatky, které byly při pozorování zjištěny a závěry, které byly z výzkumu vyvozeny.

Během celodenního výletu nastalo několik situací, během kterých došlo k interakci mezi dětmi z Husova domova a běžnou populací. Některé z těchto interakcí byly předem naplánovány a děti na ně byly připravené, příkladem takové interakce je nákup jízdenek, kterým byli pověřeni účastníci výletu z řad dětí.

Došlo však také k situacím, jejichž četnost a průběh nebylo možné předem naplánovat, pedagogové je mohli předvídat, avšak to zda k nim dojde nebo jakým způsobem proběhnou, naplánovat předem nebylo možné. Jednou z takových situací bylo náhodné setkání jednoho ze zúčastněných dětí s bývalým spolužákem a jeho rodičem, které neproběhlo zcela v klidu a bez problémů.

Protože cílem pozorování bylo chování skupin při vzájemné interakci, zaznamenávány byly situace, při nichž k interakci došlo. Pro účely výzkumu nebyl důležitý podrobný záznam průběhu situace, avšak důraz byl kladen na chování obou stran, na to, zda setkání proběhlo bez problémů, pokud k problému došlo, kdo jej vyvolal a zda došlo k jeho vyřešení. Pozorování bylo také zaměřeno na přítomnost negativních postojů bez zjevné příčiny a to na obou stranách.

Během výletu nastalo několik plánovaných situací, které proběhly dle očekávání. Děti, které byly na tyto situace připravené, a proto nejspíše nepocíťovaly nejistotu, se chovaly společensky přijatelně, proto také nejspíše nedošlo k zjevným negativním projevům z jejich strany a nebyl vyvolán konflikt. Negativní postoje však byly zaznamenány v případech, kdy občané věděli nebo zjistili, že jde o výlet výchovného ústavu. Tyto projevy vyvolaly v dětech úzkost a nejistotu. Dle očekávání došlo k situacím, které nebylo možné naplánovat, či nebyly předem očekávané. Během nich vždy došlo k problému, který řešil některý z pedagogických pracovníků. Děti si v takových situacích nedokázaly poradit, veškeré – byť i neutrální – chování protistrany vnímaly negativně. Při závěrečném hodnocení výletu došlo k rozboru konkrétních momentů, které byly považovány za problematické, došlo-li k osvětlení situace, změnily děti většinou svůj postoj k okolnímu světu, toto však nebylo možné učinit tehdy, nastal-li problém z důvodu příslušnosti účastníků výletu k Husovu domovu. Tyto negativní postoje okolí si děti braly osobně a nebyly ochotné akceptovat žádné vysvětlení.

8.3 Shrnutí výsledků

Empirický výzkum přinesl očekávané výsledky. Dotazníkové šetření u veřejnosti, které se zaměřilo na okolí výchovného ústavu a veřejné mínění jeho obyvatel, prokázalo výraznou shodu v postojích a názorech společnosti, která je umístěním konkrétního zařízení dotčena. Veřejné mínění je dle výsledků šetření veskrze negativní, společnost je skeptická k výsledkům ústavní výchovy a odmítavá, pokud jde o zařazení ústavně vychovávaných dětí po skončení institucionalizované výchovy do běžného života ve svém okolí. Výchovný ústav je vnímán jako zařízení podobné vězení, kde nedochází k nápravě negativního chování. Z rozhovorů, vedených s dětmi ve výchovném ústavu je zřejmé, že postoj společnosti znají, s negativními projevy okolí se setkali a také je předem očekávají.

Tomu přizpůsobují své chování dříve, než k nežádoucí interakci dojde, čímž mnohdy vyvolají problém tam, kde by k němu nedošlo. Pozorování chování obou stran při výletě, pořádaném výchovným ústavem, tato zjištění potvrdilo.

Na základě těchto skutečností lze konstatovat, že hypotéza „Děti ve výchovném ústavu vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození se po ukončení pobytu ve výchovném ústavu neúspěšně začleňují do běžného života také proto, že se již během pobytu ve výchovném ústavu setkávají s negativním postojem společnosti“ byla potvrzena všemi výzkumnými metodami.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na dítě ve výchovném ústavu vyžadující výchovně léčebný režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození a aspekty jeho života. V teoretické části jsem se zabývala ústavní výchovou jako takovou, její legislativní vymezení, organizací této instituce, personálním zajištěním a průběhem procesu umístění dítěte do výchovného ústavu. Věnovala jsem se důvodům, které vedou k odebrání dítěte z běžného života, včetně defektů a poruch, které jsou většinou jednou z příčin nařízení ústavní výchovy. Konkrétním ústavem, kde jsem působila a kde proběhla převážná část výzkumu pro část praktickou, byl Husův domov ve Dvoře Králové nad Labem. Dvůr Králové nad Labem a jeho obyvatelé byli jednou z cílových skupin mého výzkumu, který potvrdil mou hypotézu.

Během realizace výzkumu jsem měla možnost poznat jeden z důležitých aspektů institucionalizované výchovy, kterým je veřejné mínění a jeho vliv na takto vychovávané děti. Zjistila jsem, že to jak společnost vnímá výchovné ústavy ve svém okolí, jak nahlíží na děti ve výchovných ústavech a do jaké míry je ochotna tyto děti přijmout do společnosti po ukončení ústavní výchovy je důležitým faktorem, ovlivňující její úspěch již v době, kdy výchova probíhá. Protože ke vzájemné interakci dětí s nařízenou ústavní výchovou a běžnou společností dochází často a protože ne vždy tato setkání proběhnou kontrolovaně, jsou obě strany utvrzovány v negativních postojích často bez zjevné příčiny. To vede k utvrzování těchto postojů na obou stranách a tím v důsledku ke ztížení, ne-li přímo ke znemožnění úspěšného návratu dítěte z výchovného ústavu do běžného života. Vzniká tak začarovaný kruh, který však nebývá v popředí zájmu zákonodárců ani společnosti jako celku. Má-li být ústavní výchova efektivní a vést k nápravě problému a ne jen k jeho separaci, je třeba se zamyslet nad tím, zda jsou děti, kterým nařídíme ústavní výchovu, napravnovány a ne jen vyčleněny z běžného života.

Každá instituce, která zajišťuje ústavní péči, by měla být posuzována z hlediska efektivity řešení problému, nemělo by být opomíjeno to, že výchova, která je zajišťována státem, zejména výchova dětí s problémy etopedickými, jejichž příčinou je nefunkční rodina či psychiatrická či psychologická diagnóza, by neměla těmto dětem přinášet další problém v podobě složitého či přímo nemožného návratu do běžného života.

Jistě, značná část neúspěchu po skončení ústavní výchovy je předem determinována právě diagnózou, díky níž bylo dítě do výchovného ústavu umístěno, velkou měrou se na svém budoucím osudu podílí děti samotné, které nejsou ochotné změnit své názory, chování či toho nejsou schopny. Avšak existuje-li i malý podíl společnosti, která svými postoji a názory může ovlivnit dítě takto znevýhodněné, je třeba se nad tímto problémem pozastavit a snažit se o jeho minimalizaci.

Požadujeme-li změnu u dětí, chceme-li, aby přehodnotily své názory, zamyslely se nad svým chováním, snažily se o nápravu sebe sama, měli bychom totéž žádat také po společnosti, po jednotlivcích i sociálních skupinách, zejména těch, s nimiž děti během výchovně léčebného procesu přicházejí do styku. Každé dítě, a zvláště dítě, jehož vývoj a výchova jsou tak problematické, že není možno, aby se odehrály v přirozeném prostředí, kterým je rodina, je citlivé na to, jakým způsobem je vnímáno okolní společností. Je-li postoj okolí převážně negativní, nelze očekávat, že si tohoto postoje dítě nevšimne, naopak, je třeba počítat s tím, že takto se bude dítě vůči společnosti vymezovat.

Na návrat do společnosti je třeba připravovat děti nejen před blížícím se termínem konce jejich umístění do výchovného ústavu, ale již od začátku. Osvěta a informovanost společnosti, které by mohly vést ke změně jejího postoje, by měly fungovat zejména v okolí sídel výchovných ústavů. S přihlédnutím k aktuálnímu stavu dětí ve výchovných ústavech a závažnosti jejich prohřešků by mělo častěji docházet ke kontrolovaným a kontrolovatelným interakcím mezi nimi a běžnou populací. Obě skupiny by důsledkem toho byly méně nejisté při vzájemných společenských stycích v běžném životě.

V neposlední řadě je třeba se však také zamyslet nad podporou rodiny, jediné přirozené instituce, která by měla v ideálním případě zajišťovat výchovu a vývoj každého dítěte. Protože i sebelepší ústavní výchova je jen náhradou přirozené výchově v rodině.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

KOBLOVÁ, Soňa a Věra MIŠURCOVÁ. *Práva dítěte v dokumentech*. 1. Vydání. Praha: Themis, 1998, ISBN 80-8521-56-7.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 3. vydání. Praha: Grada, 1998, ISBN 80-7169-195-X.

MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, ISBN 80-85850-08-7.

MATOUŠEK, Oldřich, a kol. *Práce s rizikovou mládeží: projekt LATA a další alternativy věznění mládeže*. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-064-2

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 2003, ISBN 80-7178-771-X.

MICHALOVÁ, Zdeňka. *Edukace žáků s problémovým chováním, poruchami adaptace, poruchami chování a emocí*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. ISBN 978-807-3727-192.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vydání. Brno: Paido, 2006, ISBN 80-7315-120-0.

ŘÍČAN, Pavel. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada, 2006, ISBN: 80-247-1049-8.

SEKOT, Aleš. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, Fakulta sportovních studií. ISBN 978-80-210-5261-1.

SLOMEK, Zdeněk. *Etopedie*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-808-6723-846.

STŘELEČ, Stanislav. ed. *Studie z teorie a metodiky výchovy*. 1. vyd. Brno: MSD, 2004, ISBN 80-86633-21-7.

ŠLAPAL, Radomír. *Vybrané kapitoly z dětské neurologie pro speciální pedagogy*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-017-4.

ŠVANCAR, Zdeněk a Jana BURIÁNOVÁ. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988,. ISBN 14-363-88.

TRAIN, Alan. *Specifické poruchy chování a pozornosti*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-131-2.

TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001, ISBN: 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Poruchy adaptace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996, ISBN 80-7083-177-4.

VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print – Typia, 2001. ISBN 80-863-8400-4.

VOCILKA, Miroslav a Jana POHUNKOVÁ. *Speciálně pedagogická terminologie etopedická*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

VOCILKA, Miroslav. *Netradiční forma prevence poruch chování (Náplň činnosti středisek výchovné péče pro děti a mládež 2. díl)*. Praha: TECH – MARKET PRAHA, 1997b, ISBN 80-902134-8-0.

VOCILKA, Miroslav. *Výchovné ústavy v České republice*. Praha: MŠMT, 2001

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, ISBN 978-802-1045-736.

ZVOLSKÝ, Petr. *Obecná psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2001 dotisk, ISBN: 80-7184-494-2.

Seznam použitých internetových zdrojů

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Virtuální oddíly statistických výkazů* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004 [cit. 2017-04-16]. Dostupné z: <http://stistko.uiv.cz/vo/>

Seznam použitých ostatních zdrojů

ZÁKON Č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

ZÁKON Č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních [online]. [cit. 2016-03-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

ZÁKON Č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-383>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Ladislava Bařová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Dítě ve výchovném ústavu vyžadující výchovně vzdělávací režim v důsledku svého psychiatrického onemocnění a psychického poškození

Rok: 2017

Počet stran textu: 54

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 24

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 1

Počet ostatních zdrojů: 3

Vedoucí práce: PhDr. Jana Kadavá